

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสาธารณะของนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 7 โรงเรียนมัธยมตอนปลายบ้านมะนิลาต เมืองไชยบุรี แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นในการศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ
2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4
3. การจัดทำแผนการเรียนรู้หรือแผนการสอน
4. แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา
5. บริบทโรงเรียนมัธยมตอนปลายบ้านมะนิลาต เมืองไชยบุรี แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

1. ความหมายของจิตสาธารณะ

จิตสำนึกสาธารณะ เป็นคำศัพท์ที่มีผู้ใช้คำแตกต่างกันออกไป เช่น จิตสาธารณะต่อส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม ความสำนึกทางสังคม รวมไปถึงคำที่เกี่ยวข้องเช่น การเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งได้มีนักวิชาการและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายจิตสาธารณะ ดังนี้

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546, หน้า 4 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 28) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่ เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง (2547, หน้า 8 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 28) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

มุกิตา หวังคิด (2547, หน้า 7 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 28) ให้ความหมาย จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จัก เอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ของกลุ่ม

ลลธิริมา เกื้อสกุล (2547, หน้า 15 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 28) ให้ความหมาย จิตสาธารณะ หมายถึง สภาพที่จิตสามารถรู้ตัวและสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยผ่านทางความคิดและพฤติกรรม การแสดงออก ซึ่งหมายถึง พลเมืองผู้รู้ตื่น และตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะสร้างสรรค์ สังคมส่วนรวมของคนสามัญ เป็นพลเมืองที่รัก เรียกร้องการมีส่วนร่วม และต้องการที่จะจัดการดูแล กำหนดชะตากรรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตนและชุมชนร่วมกัน โดยเริ่มจากศรัทธา ในการอุทิศตนและเสียสละแก่ผู้อื่นในสังคม

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตรและคณะ (2549, หน้า 84 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 28) ให้ความหมาย จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

ไชยา ยิ้มวิไล (2550, หน้า 15 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 28) ให้ความหมายจิตสาธารณะ หมายถึง ความเป็นสาธารณะที่สื่อนัยถึง ความรู้ความนึกคิด สติปัญญา และความรับผิดชอบต่อประชาชนที่มีต่อสังคมการเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมโดยรวม และหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยง การละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การมีจิตสำนึกร่วมกันในสาธารณสมบัติ ความรับผิดชอบต่อสังคม การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

2. คุณลักษณะของจิตสาธารณะ

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิสารทสกุล (2535, หน้า 42-44 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 29) ได้กล่าวถึงการมีจิตสาธารณะซึ่งเรียกอีกคำหนึ่งว่า จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม คือเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงชุมชนแห่งสำนึกที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้ และทำความเข้าใจ ร่วมกันโดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้ม ความเปลี่ยนแปลง พร้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ

2. ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถรวมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้คือ การทำให้เกิดกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคม ไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตนเอง ซึ่งการที่บุคคลจะสำนึกถึงพลังของตน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม (Civic Education)

3. ความรัก เอื้ออาทร สามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมมีความหลากหลายจึง จำเป็นต้องสร้างขึ้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร และสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งดีและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป ดังนั้นเงื่อนไข แห่งความรักสมานฉันท์จะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

4. การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) สำนึกสาธารณะนั้น เป็นนามธรรมไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้นต้องสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิด การเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง

5. การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารและเครือข่ายเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นทางซึ่งทำให้เกิดจิตสาธารณะ

ยุทธนา วรณปิติกุล (2542, หน้า 181-183 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 29-31) กล่าวถึงบุคคลที่มีจิตสาธารณะว่าต้องมีคุณลักษณะดังนี้

1. การทุ่มเทและอุทิศตน สิทธิของพลเมืองจะต้องสอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือ

ให้บริการแก่บุคคลอื่นเพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการ และประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็ต้องให้ความใส่ใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาให้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่น และในสถาบันต่าง ๆ

2. เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยมส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้ใจใจผู้อื่น เลือคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เกิดข้อขัดแย้งการยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมากไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นผู้มีจิตสาธารณะต้องเป็น พลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้อย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย และหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้งโดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหาการใช้เหตุผลใน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ ต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันให้มากที่สุดเพื่อหาข้อยุติ (Dialogue and Debates) สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจและพินิจกำลัง (Political Dialogue) เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

3. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

4. การลงมือกระทำการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือกระทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและให้ความรู้รับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัว รวมทั้งเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างเพื่อนบ้านที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่าง ๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาคม สังคม และกฎจริยธรรมรวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนา และสื่อมวลชน นับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง

วีรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544, ไม่มีเลขหน้า อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 30-31) ได้ทำการศึกษาจิตสาธารณะในบริบทประชาสังคมไทยเป็นการวิจัยเชิงพัฒนาและสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในชุมชนเมือง และชุมชนชนบทพบว่า คุณลักษณะของการมีจิตสาธารณะ ประกอบด้วย 1) ความรัก ความเอื้ออาทร

2) ความเชื่อใจ 3) การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 4) การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และ 5) การมีปฏิสัมพันธ์กันโดยใช้ความสามารถเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ณรงค์ อุ้ยหนอง (2546, หน้า 13 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 3 ดังนี้ 1) ได้จำแนกจิตสาธารณะของบุคคลไว้เป็น 3 แบบ คือ 1) จิตสำนึกแบบประเพณีนำ หมายถึง จิตสำนึกที่ยึดถือเอาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นเครือญาติ ความอาวุโส เป็นเครื่องชี้นำวิถีปฏิบัติ จิตสำนึกแบบนี้มีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะในสังคมชนบทของไทย 2) จิตสำนึกแบบหลักการนำเป็นจิตสำนึกที่ยึดถือหลักปฏิบัติงานให้บรรลุจุดหมายปลายทาง โดยละทิ้งความอาวุโสและชนบประเพณีที่เห็นว่าเป็นเครื่องกีดขวางการบรรลุเป้าหมายของชีวิต และ 3) จิตสำนึกแบบผู้อื่นนำเป็นจิตสำนึกแบบพึ่งพิงโดยบุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามกลุ่มหรือตามผู้นำของกลุ่มด้วยมุ่งหวังให้ตนเองได้รับการยอมรับจากกลุ่ม จิตสำนึกสาธารณะของบุคคลมีพื้นฐานมาจากอัตมโนทัศน์ (Self-concept) ซึ่งหมายถึง การมองเห็นคุณค่าในตนเองประกอบกับความเชื่อ (Belief) ค่านิยม (Values) และเจตคติ (Attitude) ซึ่งมีความหมายรวมกันว่า คือ ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่ง ต่างๆ รอบตัว เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่บุคคลแสดงออกในลักษณะของอารมณ์ ความรู้สึก (Affective) สถิติปัญญา (Cognitive) และพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งมีทั้งผลดี และผลเสียต่อตนเองและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่

ไชยา ยิ้มวิไล (2550, หน้า 15) กล่าวถึงผู้ที่มีจิตสาธารณะนั้นจะมีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคม โดยรวมและหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะสูงนั้น แม้แต่การทิ้งเศษขยะหรือขับรถผิดกฎจราจรยังไม่กล้าที่จะกระทำเพราะรู้สึกอายแก่ใจ นอกเหนือจากนั้น เมื่อประสบพบเจออะไรที่ผิดปกติ ผิดระเบียบ ผิดกฎหมายก็จะแจ้งความทันที ส่วนบุคคลที่ไร้จิตสำนึกสาธารณะจะมีวิถีชีวิตดำรงชีพไปวัน ๆ มั่งง่าย สะเพร่าเอาตัวรอดโดยไม่ได้คิดถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้คน

3. องค์ประกอบของจิตสาธารณะ

องค์ประกอบของจิตสาธารณะหรือจิตสาธารณะนั้น มีการแบ่งองค์ประกอบที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งได้แบ่งองค์ประกอบของจิตสาธารณะ ไว้ดังนี้ (สมพงษ์ สิหะพล 2542, หน้า 15 – 16 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร

สุตจนท์, 2552, หน้า 32) ได้กล่าวถึงจิตสาธาณณะว่า มีอยู่ 3 ด้านหลัก ๆ คือ

1. จิตสาธาณณะเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองทำให้ ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้การศึกษาไทยมุ่งมั่นปลุกฝังมานาน เกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสาธาณณะที่ถูกปลุกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

2. จิตสาธาณณะเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่งสังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้วสร้างกันได้ไม่ยากนัก

3. จิตสาธาณณะเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธาณณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสาธาณณะที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสาธาณณะด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

4. แนวทางการพัฒนาจิตสาธาณณะ

ได้มีนักวิชาและการศึกษาได้ให้แนวทางการพัฒนาจิตสาธาณณะ ไว้ดังนี้ Michaelis (1963, pp. 277 - 280) เสนอแนวคิดว่าการจัดการเรียนรู้แก่นักเรียนในเนื้อหาประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้โดยผ่านทางพฤติกรรมประชาธิปไตย (Democracy) ได้แก่

1. ความรับผิดชอบ (Responsibilities) บุคคลสามารถแสดงถึงความรับผิดชอบได้ โดยผ่านทางการใช้สิทธิการตัดสินใจ และการวางแผนเพื่อปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ การตระหนักถึงผู้อื่น (Concern for Others) การตระหนักถึงผู้อื่นแสดงผ่านการเคารพซึ่งกันและกัน ความสุภาพอ่อนโยนการรู้จักผ่อนปรน ความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ความไวต่อความต้องการปัญหา และความสนใจของผู้อื่นทั้งในครอบครัว โรงเรียน และสังคม

2. การมีจิตใจที่เปิดกว้าง (Open Mindeness) การมีจิตใจที่เปิดกว้างแสดงผ่านการพิจารณาข้อเท็จจริงและเหตุผลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ การพิจารณาถึง

ความสัมพันธ์ของประเด็นและปัญหา การแสวงหาหนทางที่ดีกว่าในการกระทำสิ่งต่าง ๆ การใช้เหตุผลในการเปลี่ยนแปลงการกระทำของตน และสนับสนุนแนวคิดของผู้อื่น โดยพิจารณาจากความถูกต้องของหลักฐานและเหตุผล

3. การมีความคิดสร้างสรรค์ (Creativeness) การค้นพบแนวทางใหม่ ในการกระทำสิ่งต่าง ๆ มีมุมมองที่สร้างสรรค์ทั้งต่อแนวคิดใหม่และแนวคิดเก่า ตลอดจนการใช้สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ การวางแผน การปรับปรุงการปฏิบัติทั้งของตนเองและกลุ่ม

4. ความร่วมมือ (Cooperativeness) พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรวบรวมความคิดเห็นการวางแผน การรวบรวมแนวคิด นักเรียนสามารถพัฒนาพฤติกรรมข้างต้นได้ จะสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จและประเมินผลการทำงานของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Clark (1999, p. 101 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์, 2552, หน้า 37-38) เสนอแนวคิดในการพัฒนาความเป็นพลเมืองและจิตสาธารณะ ของนักเรียนว่า มิใช่การพัฒนาความรู้หรือทักษะทางการคิดเท่านั้น แต่ต้องมุ่งไปที่การพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง ซึ่งประกอบด้วยทักษะดังนี้ 1) การมีอิทธิพลต่อนโยบาย 2) การปฏิบัติตนเป็นผู้ตัดสินใจหลักและผู้จัดทำนโยบาย 3) การสร้างความร่วมมือ ต่อรอง ประนีประนอม และแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน และ 4) การจัดการความขัดแย้ง

Clark (1999, p. 101 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์, 2552, หน้า 38) ยังได้เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง อันจะนำไปสู่การพัฒนาความเป็นพลเมือง และจิตสาธารณะของนักเรียน ดังนี้

1. การตรวจสอบการปกครองและผู้บริหาร ได้แก่ การนำเสนอความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชน การศึกษาวิจัยในชุมชน การรายงานและสะท้อนความคิดเห็นผ่านประสบการณ์ของตนเอง

2. การเข้าไปมีอิทธิพลต่อการปกครองและผู้บริหาร ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองทั้งในห้องเรียนและโรงเรียนของตนเอง การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมจำลองบทบาทของผู้บริหารและองค์กรทางสังคมต่าง ๆ สังเกตการทำงานของหน่วยงานรัฐและองค์กรทางสังคมต่าง ๆ เรียนรู้แนวทางที่หน่วยงานของรัฐและองค์กรทางสังคมต่าง ๆ เข้าไปมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ เขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นผ่านทางหนังสือพิมพ์ เข้าพบผู้บริหารของรัฐเพื่อแสดงการสนับสนุน ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานสาธารณะ เสนอกิจกรรม ในโรงเรียนและในชุมชนซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงกับชีวิตความเป็นพลเมือง การเมือง และผู้บริหาร

Foster (1999, pp. 51 – 52) เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ประเด็นทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม และสังคมมนุษย์ว่าควรมีแนวทางการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. เลือกประเด็นที่สัมพันธ์กับชีวิตของนักเรียน เนื่องจากประเด็นที่สัมพันธ์กับชีวิตของนักเรียนจะมีความหมาย และก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เมื่อนักเรียนได้มีประสบการณ์กับประเด็นทางสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวจะเป็นการเตรียมตัวให้นักเรียนได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มี ความสนใจและกระตือรือร้นกับประเด็นระดับโลก

2. แหล่งวิทยาการที่ควรนำมาใช้ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น นิตยสารรายสัปดาห์รายการโทรทัศน์ บทความแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน นักเรียนควรได้ความรู้และประสบการณ์จากแหล่งวิทยาการชั้นต้น ครูควรจัดหาแหล่งข้อมูลที่เพียงพอกับความต้องการของนักเรียน

3. ระดมสมองเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา นักเรียนสามารถเข้าร่วมในการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติกิจกรรมที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาลingkungan แนวทางแก้ไขปัญหาที่เสนอโดยนักเรียน

4. แนวทางแก้ไขปัญหแต่ละแนวทางต้องเกิดจากการระดมสมองเพื่อหาเหตุผลสนับสนุนและคัดค้านทางเลือกแต่ละทาง จัดทำรายการแก้ไขปัญหที่นักเรียนได้ร่วมกันคิดขึ้น จากนั้นให้นักเรียนจัดทำรายการผลกระทบของแต่ละแนวทางแก้ไขปัญห แล้วร่วมกันอภิปราย

5. เลือกแนวทางแก้ไขปัญหซึ่งมีผลกระทบทางลบน้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อม ให้เวลากับนักเรียนในการพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหและผลกระทบของแนวทางแก้ไขปัญหแต่ละทางเพื่อที่จะเลือกแนวทางแก้ไขปัญหเพียงแนวทางเดียวที่จะก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

6. ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญห นักเรียนสามารถระดมสมองเพื่อแสวงหาแนวทาง ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญห โดยเป็นกิจกรรมที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้จริง กิจกรรมที่ปฏิบัติ อาจเป็นการเขียนจดหมายถึงบริษัทเอกชน หน่วยงานของรัฐ หรือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรการรณรงค์ให้มีการเลิกใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม

5. แม่แบบจิตสาธารณะ

แม่แบบจิตสาธารณะ เป็นการลอกเลียนแบบทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งมีการแสดงจากภายนอกหลายรูปแบบ และมีผู้ให้ความหมาย ไว้ดังนี้

5.1 ความหมายของแม่แบบจิตสาธารณะ

ได้มีนักวิชาและการศึกษาได้ให้ความหมายของแม่แบบ (Model) จิตสาธารณะ เช่น Maratt (1975, p. 117) ได้ให้ความหมายแม่แบบ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตในพฤติกรรมของผู้อื่นที่เป็นลักษณะของแต่ละคนหรือของกลุ่มก็ได้ซึ่งเป็น พฤติกรรมที่มารู้หรือชี้นำทัศนคติ หรือพฤติกรรมของตนได้ ประสาท อิศรปริดา (2548, หน้า 48 อ้างถึงใน Bandura. 1977, p. 111) ซึ่งได้เสนอแนวคิดไว้ว่า วิธีการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ ของบุคคลก็คือ การเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น พฤติกรรมของผู้อื่นที่กล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นแม่แบบ (Model) ที่ทำให้ผู้เรียนเลียนแบบหรือปฏิบัติตามหน้าที่พื้นฐานของแม่แบบก็คือ การถ่ายทอดสารสนเทศไปยังผู้สังเกตหน้าที่นี้ อาจเกิดขึ้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่งต่อไปนี้ คือ (ประสาท อิศรปริดา, 2548, หน้า 48 - 49)

1) พฤติกรรมซึ่งเป็นแม่แบบ ทำหน้าที่เป็นสิ่งที่ชี้แนะให้ผู้สังเกตปฏิบัติ เช่นเดียวกับแม่แบบ และ 2) ผลกรรมจากพฤติกรรมของแม่แบบ ทำหน้าที่ขัดขวางหรือส่งเสริมให้ผู้สังเกตปฏิบัติตามแม่แบบ หน้าที่ในด้าน การขัดขวางหรือหน่วงเหนี่ยวการเลียนแบบ (Inhibitory Effect) จะเกิดขึ้นเมื่อผู้สังเกตพบว่า แม่แบบได้รับผลกระทบที่ไม่ประสงค์ หรือถูกลงโทษ ในทางตรงกันข้ามหน้าที่ในการส่งเสริมให้ผู้สังเกตปฏิบัติตามแม่แบบ (Disinhibitory Effect) จะเกิดขึ้น ถ้าหากการกระทำของแม่แบบได้รับผลกระทบที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือได้รับรางวัล 3) แม่แบบทำหน้าที่เป็นสื่อถ่ายทอดทางวัฒนธรรม แม่แบบเป็นสื่อสำคัญในกระบวนการสังคมประภคติ (Socialization) ทั้งทางด้านภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี การศึกษา และทักษะสร้างเสริมสังคมอื่น ๆ

5.2 กระบวนการเรียนรู้จากแม่แบบจิตสาธารณะ

Bandura. (1977, pp. 22 - 27) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้จากแม่แบบโดยกระบวนการสังเกต (Observation Learning) ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมและ

ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้อื่น เช่น การได้ยินการบอกเล่า การได้อ่านเอกสารบันทึก ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม และจะเป็นข้อมูลที่น่ามาพิจารณาสำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่ในอนาคต ผู้ที่ช่างสังเกตและช่างคิดก็มีโอกาสเข้าใจในสิ่งต่างๆ ได้มากกว่าและลึกซึ้งกว่า และผู้เรียนที่ประสบตัวอย่างหรือแบบอย่างที่แตกต่างกันก็จะเกิดการเรียนรู้ที่ต่างกันด้วย เมื่อบุคคลได้เห็นตัวแบบก็จะสามารถรับรู้สัญลักษณ์ของการกระทำนั้น และสัญลักษณ์เหล่านี้จะชี้ให้เห็นแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้จากแม่แบบประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

5.2.1 กระบวนการให้ความสนใจ (Attention Process) เป็น

กระบวนการรับรู้ลักษณะสำคัญของตัวแบบอย่างละเอียดโดยการสังเกต และรวบรวมสิ่งที่รับรู้มาเป็นขั้นตอนบุคคลจะไม่สามารถเรียนรู้ได้เลยถ้าขาดความสนใจและขาดความรู้พฤติกรรมที่แม่แบบแสดงออกสิ่งที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการนี้ คือ

5.2.1.1 ลักษณะของแม่แบบ แม่แบบที่มีความเด่นชัด จดจำง่าย

มีความดึงดูดใจสูง ไม่ซับซ้อน จะมีโอกาสให้ผู้สังเกตสนใจได้มาก นอกจากนี้ ถ้าพฤติกรรมกิจกรรมและลักษณะของแม่แบบมีความสำคัญใกล้เคียงกับผู้สังเกต จะโน้มน้าวใจให้ผู้สังเกตสนใจมากขึ้น

5.2.1.2 ลักษณะของผู้สังเกต กระบวนการนี้จะขึ้นอยู่กับ

ความสามารถในด้านการสังเกต การรับรู้ การรวบรวมและตีความจากพฤติกรรมของแม่แบบ รวมทั้งความสนใจพฤติกรรมของแม่แบบ

5.2.2 กระบวนการเก็บจำ (Rotational Process) ในการเรียนรู้

โดยสังเกตบุคคลไม่สามารถจะเรียนรู้ได้มากถ้าปราศจากการจดจำ กระบวนการนี้เป็น การรวบรวมรูปแบบพฤติกรรมของแม่แบบที่ได้สังเกตทุกครั้ง แล้วนำมาวางรูปแบบของพฤติกรรมที่เด่นชัดในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Coding) ที่ช่วยให้จำพฤติกรรมของตัวแบบได้แม้จะเห็นตัวแบบในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ก็ตาม การเก็บจำในรูปสัญลักษณ์กระทำได้ 2 ลักษณะ คือ มโนภาพ (Imagine Coding) และภาษา (Verbal Coding) การเก็บจำในรูปมโนภาพจะง่ายเมื่อมีการเสนอแม่แบบให้เห็นบ่อยๆ ส่วนการเก็บจำในรูปภาษาพัฒนาดีกว่า และช่วยให้การเรียนรู้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นเพราะสัญลักษณ์ในรูปภาษาสามารถให้ข้อมูลที่มากพอและง่ายต่อการสะสมความรู้ที่ได้มา นอกจากนี้การฝึกคิดหรือกระทำตามแม่แบบยังช่วยให้การเรียนรู้จากการสังเกตได้ผลดียิ่งขึ้น การเลียนแบบจึงอาจเกิดขึ้นตามการกระทำของแม่แบบโดยตรงทันทีหรืออาจเกิดขึ้นหลังจากสังเกตแม่แบบแล้วระยะหนึ่ง

5.2.3 กระบวนการแสดงพฤติกรรม (Motor Reproduction Process) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตดัดแปลงสัญลักษณ์จากการเก็บจำมาเป็นการกระทำที่เหมาะสม กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นการตอบสนองอย่างดีที่สุดเพื่อให้ สอดคล้องกับตัวแบบ ซึ่งจะช่วยให้สามารถเข้าใจบ่อเกิดและข้อบกพร่องของพฤติกรรมได้ ผู้สังเกตจะ แสดงพฤติกรรมได้ครบถ้วนตามที่เขาสังเกตได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับระดับความคิดและความซับซ้อน ของพฤติกรรม ในระยะแรกการดัดแปลงสัญลักษณ์ให้เป็นการกระทำที่เหมาะสมนั้นทำได้ยาก แต่เมื่อทราบข้อบกพร่องระหว่างสัญลักษณ์กับการดัดแปลงให้เป็นพฤติกรรมก็จะช่วยให้การกระทำตัวแบบในคราวต่อไปถูกต้องมากยิ่งขึ้น การแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นเป็นการปรับปรุงทักษะพื้นฐานที่มีอยู่ด้วยการให้ตัวแบบและการฝึกฝน ซึ่งในปัจจุบันมีข้อมูลแสดงว่า การเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ ของมนุษย์เกิดจากกระบวนการสังเกตตัวแบบที่ผู้เรียนค่อย ๆ ปรับพฤติกรรมของตนตามที่ได้พบเห็นที่ละ ขั้นตอนจนเป็นแบบแผนที่เหมาะสมที่สุด

5.2.4 กระบวนการจูงใจ (Motivational Process) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ได้เรียนรู้มากับการแสดงออก เพราะในชีวิตจริงบุคคลไม่สามารถจะกระทำตามแม่แบบได้ทั้งหมด บุคคลจึงเลือกที่จะกระทำตามแม่แบบเมื่อพฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดผลดีมากกว่าพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสีย การประเมินคุณค่าของพฤติกรรมแม่แบบโดยผู้สังเกตเป็นไปในรูปของการรับเอาสิ่งที่ตนพึงพอใจและไม่ยอมรับเอาสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย กระบวนการนี้มีความสำคัญต่อการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นอย่างมาก การเห็นตัวแบบมีพฤติกรรมเหมาะสมและได้ผลตอบแทนที่ดีต่อพฤติกรรมนั้นจะก่อให้เกิดการเลียนแบบ รวมทั้งพฤติกรรมที่ทำซ้ำอีกและพยายามปรับปรุงข้อบกพร่องจนได้รับรางวัลเป็นการตอบแทนก็ช่วยให้เกิดการเลียนแบบในสังคมส่วนใหญ่ด้วยดังนั้น สถานการณ์ของการเรียนรู้ด้วยการสังเกตหรือการเรียนรู้จากตัวแบบต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมการเลียนแบบที่สมบูรณ์เกิดขึ้นได้ด้วยการจัดวางรูปแบบขององค์ประกอบการเรียนรู้จากตัวแบบอย่างเหมาะสม โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจตัวแบบอย่างแท้จริง สามารถจดจำ และสร้างสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมของตัวแบบได้ประกอบกับการจูงใจอย่างเหมาะสมและเพียงพอ จะทำให้ผู้เรียนแสดงการตอบสนอง คือ การเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบได้ในที่สุด องค์ประกอบของการเรียนรู้โดยการสังเกตทั้ง 4 ประการเขียนเป็นแผนภูมิได้ดัง

5.3 ลักษณะของแม่แบบจิตสาธารณะ

Bandura. (1977, pp. 178–186) ได้แบ่งแม่แบบออกเป็น 2 ชนิด คือ แม่แบบที่เป็นชีวิตจริง และแม่แบบที่เป็นสัญลักษณ์ โดยเสนอไว้ดังนี้

5.3.1 การเสนอแม่แบบจากชีวิตจริง (Live Model) การเสนอแม่แบบวิธีนี้เป็น การให้ผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบในสภาพการณ์จริงซึ่งมีข้อดีคือ แม่แบบสามารถเพิ่มเติมหรือปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้การแสดงพฤติกรรมชัดเจนหรือเหมาะสมกับสภาพการณ์มากยิ่งขึ้น การเสนอ วิธีนี้ช่วยให้ผู้สังเกตเกิดความสนใจในตัวแบบ และลอกเลียนพฤติกรรมได้ดีกว่าการเสนอ แม่แบบวิธีอื่นแต่การเสนอแม่แบบวิธีนี้ต้องระมัดระวังเรื่องการควบคุมผล เพราะอาจมีเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดไว้ล่วงหน้าเกิดขึ้น ทำให้ตัวแบบไม่ได้รับผลที่พึงพอใจตามที่ควรได้รับ

5.3.2 การเสนอแม่แบบในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Model) การเสนอแม่แบบ ลักษณะนี้ได้แก่ การเสนอแม่แบบจากภาพยนตร์ เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง สไลด์ หนังสือ หุ่น หนังสือการ์ตูน ซึ่งเตรียมเรื่องราวของแม่แบบไว้เรียบร้อยแล้ว ทำให้มีผลดีในการที่จะเน้นจุดสำคัญ ของการแสดงพฤติกรรม สามารถควบคุมพฤติกรรมและผลกระทบแม่แบบได้ ทั้งยังสามารถเก็บไว้ใช้ ในการให้แม่แบบครั้งต่อไป และสามารถใช้ได้ทั้งบุคคลเดียวหรือกลุ่มบุคคลได้

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2535, หน้า 235–239) ได้กล่าวถึงประเภทของตัวแบบว่า สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ตัวแบบที่มีชีวิตจริง (Live Model) คือตัวแบบที่ผู้สังเกตสามารถมีปฏิสัมพันธ์หรือสังเกตได้โดยตรงไม่ต้องผ่านสื่อ หรือสัญลักษณ์อื่นใด
2. ตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) คือตัวแบบที่ปรากฏโดยผ่านทางสื่อประเภทต่างๆ เช่น ตัวแบบที่ปรากฏในภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิดีโอ วิทยุ หนังสือ หนังสือพิมพ์ และคำบอกเล่า เป็นต้น อาจสรุปได้ว่าแม่แบบแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แม่แบบที่มีชีวิต และแม่แบบในรูปสัญลักษณ์ ซึ่งแต่ละประเภทก็มีข้อดีและข้อจำกัดบางอย่างที่แตกต่างกัน

5.4 การใช้เทคนิคแม่แบบจิตสาธาธารณะ

Blackman and Silberman (1975, p. 57) การนำทฤษฎีแม่แบบของแบนดูราไปใช้ เพื่อให้ผู้สังเกตเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นนั้น ได้สรุปเพื่อนำไปใช้ ดังนี้ 1) กำหนดพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ 2) มีแบบซึ่งแสดงพฤติกรรม

ที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ตัวอย่างเหมาะสมและ 3) ให้แรงเสริมกับแม่แบบ เมื่อแม่แบบสามารถแสดงพฤติกรรมที่ต้องการจะให้ผู้สังเกตเรียนรู้

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 260 - 261) กล่าวถึงการเสนอตัวแบบ ในการเสริมสร้างพฤติกรรมให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ต้องกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการจะให้ตัวแบบแสดงเพื่อให้บุคคลสังเกต และเลียนแบบให้ชัดเจน
  2. ความชัดเจนของพฤติกรรมจะต้องหมายถึง การสังเกตเห็นได้ วัดได้ โดยที่ใช้คนตั้งแต่ 2 คน สามารถสังเกต และเห็นตรงกันว่าพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นหรือไม่
  3. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงนั้นจะต้องอยู่ภายในระดับความสามารถของผู้ที่สังเกต ไม่เช่นนั้นจะก่อให้เกิดความคับข้องใจในการเรียนรู้ได้
  4. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่จะให้บุคคลลอกเลียนแบบนั้น เป็นพฤติกรรมที่ทำได้ง่าย ถ้าเป็นพฤติกรรมที่ซับซ้อนก็อาจจะแยกเป็นพฤติกรรมย่อยๆ จากนั้นอาจใช้คำพูดชี้แนะได้
  5. จะต้องแน่ใจว่าผู้สังเกตนั้นตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบอย่างแท้จริงด้วยการมอง หรือการฟัง
  6. จะต้องแน่ใจเสมอว่าพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกนั้นชัดเจน และกระทำอย่างสม่ำเสมอ
  7. เมื่อผู้สังเกตตัวแบบเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบถูกต้อง หรือใกล้เคียงกับพฤติกรรมของตัวแบบจะต้องให้การเสริมแรงผู้ที่ลอกเลียนแบบทันที
  8. การเสริมแรงแก่ผู้ลอกเลียนแบบหรือผู้สังเกตนั้นจะต้องใช้ตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพ
9. ผู้ดำเนินโปรแกรมจะต้องไม่ควบคุมความสนใจของผู้สังเกตตัวแบบด้วย วิธีการที่รุนแรง เช่น ดึงหรือดูตา เป็นต้น
10. ควรมีการรวบรวมข้อมูลที่แสดงถึงความก้าวหน้าของผู้สังเกตด้วย เพราะจะทำให้ผู้สังเกตได้รู้ว่าตนเองก้าวหน้าจริง และเป็นตัวเสริมแรงที่ดีอีกด้วย
  11. ในกรณีที่ผู้สังเกตไม่สามารถเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบได้เลย อาจจะให้การชี้แนะโดยร่างกายเข้าช่วยได้ เพราะจะทำให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น

12. ในการเสนอตัวแบบนั้น เมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมเป้าหมายแล้ว ควรมีการให้การเสริมแรงต่อตัวแบบด้วย การกระทำเช่นนี้จะเป็นการจูงใจให้ผู้สังเกตอยากลอกเลียนแบบมากขึ้น

13. ควรเลือกตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกต พร้อมทั้งให้ความเด่นตลอดจนสามารถแสดงพฤติกรรมที่จะให้เลียนแบบอย่างคล่องแคล่วด้วย

2. วิธีการให้ตัวแบบอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

2.1 เสนอตัวแบบควบคู่กับการเสริมแรง โดยจะต้องให้แรงเสริมแก่ตัวแบบ และให้แรงเสริมแก่ผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบ เมื่อสามารถแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ เช่นเดียวกับตัวแบบหรือเกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างเหมาะสม

2.2 เสนอตัวแบบควบคู่กับสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่าง โดยสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่างนี้จะทำหน้าที่เป็นสัญญาณบอกให้อื่นทริย์รู้ว่า ถ้าแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์แล้วจะ ได้รับการเสริมแรง สิ่งเร้าประเภทนี้ใช้สัญลักษณ์ SD (Stimulus Discriminative) ผลการเสนอตัวแบบ ควบคู่กับ SD และการเสริมแรงจะช่วยให้การเลียนแบบเกิดขึ้นอย่างคงทนและมีประสิทธิภาพ

2.3 เสนอตัวแบบควบคู่กับสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่าง การเสริมแรงทางบวก และการให้ข้อมูลย้อนกลับที่ถูกต้อง (Corrective Feedback) จากวิธีการใช้เทคนิคแม่แบบดังกล่าว สรุปได้ว่าต้องมีการกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ จากนั้นจึงกำหนดตัวแบบที่น่าสนใจ และเมื่อแม่แบบสามารถแสดงพฤติกรรมนั้นได้ต้องให้แรงเสริมแก่แม่แบบ เพื่อให้ผู้สังเกตเกิดการเรียนรู้และอยากเลียนแบบ

5.5 วิธีการเสริมแรง (Reinforcement)

การเสริมแรง เป็นการดำเนินงานเพื่อให้อินทริย์ได้รับผลที่พึงพอใจ และทำให้อัตรา การตอบสนองเพิ่มขึ้นซึ่งประสาท อิศรปรีดา (2548, หน้า 225) ให้อธิบายถึงการเสริมแรงที่นิยมใช้มี 3 ประเภท คือ

5.5.1 การให้การเสริมแรงด้วยสิ่งของ (Material Reinforcement) เช่น การให้อาหารหรือเงิน

5.5.2 การเสริมแรงทางสังคม (Social Reinforcement) เช่น การให้คำชมเชย หรือการยอมรับจากผู้อื่น
6.3 การเสริมแรงด้วยตนเอง (Self Reinforcement) เป็นการประเมินผลพฤติกรรมของตนเอง แล้วเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองการเสริมแรงทั้ง 3 ประเภท มีความซับซ้อนต่างกัน การเสริมแรงด้วยสิ่งของถือ เป็นสิ่งที่จำเป็นพื้นฐาน

ของการเพิ่มขึ้นของพฤติกรรม เด็กเล็ก ๆ ควรได้รับการเสริมแรงชนิดนี้เป็น อันดับแรก ต่อมาอาจให้การเสริมแรงทางสังคมควบคู่กับการเสริมแรงด้วยสิ่งของ แล้วค่อยๆ ลด การเสริมแรงด้วยสิ่งของลง เหลือไว้เฉพาะการเสริมแรงทางสังคม สำหรับการเสริมแรง ตนเองนั้นเด็ก จะต้องรู้จักประเมินพฤติกรรมของตนเอง แล้วให้รางวัลหรือยอมรับผลงาน ตนเอง คนที่สามารถให้ การเสริมแรงตนเองได้ดีย่อมมีผลต่อความคงทนของการเปลี่ยน พฤติกรรมได้มากกว่า อย่างไรก็ตาม แม้เด็กจะสามารถใช้การเสริมแรงตนเอง เขาก็ยัง ต้องการการเสริมแรงจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน

5.6 การเห็นผลตอบแทนที่ตัวแบบได้รับ

Bandura. (1977, pp. 117-121) ได้สรุปเกี่ยวกับการเสริมแรงแม่แบบไว้ว่า ชีวิตประจำวันคนจะสังเกตเห็นการกระทำ และผลที่เกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น ซึ่งมีทั้งผล กรรมที่เป็นรางวัล การลงโทษ และการไม่สนใจใยดี คนจึงได้ประโยชน์จากการ เรียนรู้วิธีการที่นำมา ซึ่งความสำเร็จและวิธีการที่จะก่อให้เกิดความผิดพลาดจากบุคคลอื่น พอๆ กับการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ตรง การได้เห็นผลจากการกระทำของบุคคลอื่น สามารถทำให้คุณเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมได้เช่นเดียวกันกับการที่บุคคลนั้นได้ลงมือกระทำ พฤติกรรมนั้นด้วยตนเอง ดังนี้

5.6.1 การเสริมแรงที่เกิดจากการเห็นตัวแบบได้รับแรงเสริม (Vicarious Reinforcement) การเสริมแรงแม่แบบนี้เกิดขึ้นเมื่อสังเกตเห็นว่า บุคคลอื่นกระทำพฤติกรรม เช่นนี้แล้ว ได้รับแรงเสริมผลจากการศึกษาจำนวนมากแสดงให้เห็นว่า การที่ได้เห็น พฤติกรรมของตัวแบบได้รับ รางวัลย่อมมีประสิทธิภาพกว่าการที่เห็นตัวแบบแสดง พฤติกรรมนั้นอย่างเดียว ผลกรรมทางบวกที่ บุคคลสังเกตเห็นเป็นตัวส่งเสริมให้บุคคลรับเอา พฤติกรรมนั้นมาเป็นของตน บุคคลจะแสดงพฤติกรรม ออกมาเมื่อมีสิ่งจูงใจให้เขา กระทำเช่นนั้น

5.6.2 การเสริมแรงที่เกิดจากการเห็นตัวแบบถูกลงโทษ (Vicarious Punishment) จากการสังเกตเห็นผลกระทบบของตัวแบบสามารถทำให้พฤติกรรมนั้นเพิ่มขึ้น หรือลดลงได้ การได้เห็น ผลกรรมทางลบจะมีผลให้แนวโน้มของการกระทำนั้น หรือการ กระทำที่ใกล้เคียงกับพฤติกรรมนั้น ลดลงปรากฏการณ์เช่นนี้พบมากที่สุดในการศึกษา พฤติกรรมก้าวร้าวทางกาย การได้เห็นว่าการ กระทำก้าวร้าวได้รับการลงโทษ ทำให้การ แสดงความก้าวร้าวเกิดขึ้นน้อยกว่าได้เห็นว่าการกระทำนั้น ได้รับรางวัลหรือไม่ได้รับผลกรรม

ใดเลย บุคคลอาจได้เห็นตัวอย่างมาก่อนว่าพฤติกรรมของตัวแบบถูกลงโทษทางวาจาหรือทางร่างกายจากบุคคลอื่น และตัวแบบที่แสดงการกระทำที่เป็นการลงโทษตัวเองจากการที่มีพฤติกรรม ที่บกพร่องซึ่งการได้เห็นตัวแบบกระทำเช่นนั้น มีผลกระทบต่อบุคคลในการยับยั้งการกระทำ ในทำนองเดียวกันกับตัวแบบการได้เห็นตัวแบบวิจารณ์การกระทำบางอย่างของตนว่าไม่สมควรที่จะให้ รางวัลตัวเอง จะมีผลในทางลดแนวโน้มที่จะให้รางวัลตัวเองของบุคคลเมื่อกระทำในลักษณะเดียวกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หากบุคคลเห็นตัวแบบทำพฤติกรรมแล้วได้รับแรงเสริม บุคคลจะรับเอาพฤติกรรมนั้นมาเป็นของตนและจะแสดงพฤติกรรมเมื่อมีสิ่งจูงใจให้กระทำ ตรงข้ามกันหากบุคคลเห็นตัวแบบทำพฤติกรรมแล้วได้รับผลกรรมทางลบจะมีผลให้บุคคลกระทำพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกับพฤติกรรมนั้น ๆ ลดลง

5.7 ข้อดีและข้อจำกัดของการให้ตัวแบบจิตสาธารณะ

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2536, หน้า 65) กล่าวถึง ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีการให้ตัวแบบไว้ดังนี้

5.7.1 ข้อดีของวิธีการให้ตัวแบบ

5.7.1.1 จะทำให้ความถี่ของการเกิดพฤติกรรมเป้าหมายหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์เกิดขึ้น ค่อยๆ มีความถี่สูงขึ้น และคงทนถาวรยิ่งขึ้น เมื่อให้การเสริมแรงแก่อินทรีย์ ภายหลังจากที่อินทรีย์สามารถเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้เช่นเดียวกับตัวแบบหรือ เกิดพฤติกรรมใหม่ๆ ได้อย่างเหมาะสม

5.7.1.2 จะทำให้ผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบเกิดพฤติกรรมใหม่ๆ ที่ไม่ค่อยเกิดขึ้นมาก่อน

5.7.1.3 จะช่วยเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ หรือระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบ

5.7.1.4 ช่วยเอื้ออำนวยให้พฤติกรรมของผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบที่เคยเรียนรู้มาก่อนแล้วให้มีแนวโน้มที่จะแสดงออกมา

5.7.2 ข้อจำกัดของวิธีการให้ตัวแบบ

5.7.2.1 หากใช้การให้ตัวอย่างแบบเดียวในการสร้างหรือสอนพฤติกรรมใหม่ การเกิดพฤติกรรมใหม่อาจเกิดได้ช้า จึงควรให้ตัวแบบควบคู่กับการ

เสริมแรงทางบวก การให้ข้อมูล ย้อนกลับและสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่างเพื่อให้ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ต้องการจะสร้างหรือสอน นั้นเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

5.7.2.2 การคัดเลือกตัวแบบ ตลอดทั้งกิจกรรมที่จะเลียนแบบ

ผู้คัดเลือกตัวแบบ และกิจกรรมที่จะให้เลียนแบบจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของ เรื่องดังกล่าว เพราะมีฉะนั้นจะทำให้เสียเวลาในการทดลองโดยไร้ประโยชน์จากการศึกษา ข้อดีและข้อจำกัดของการให้ตัวแบบดังกล่าว สรุปได้ว่า ข้อดีในการให้ตัวแบบ คือ ช่วยให้ ผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และค่อย ๆ เพิ่มความถี่ของ พฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้น และช่วยลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ ขึ้นอยู่กับการให้ตัวแบบที่ต้องให้ควบคู่กับการเสริมแรงทางบวก การให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้ผู้สังเกตเกิดพฤติกรรมใหม่อย่างรวดเร็ว และควรให้ความสำคัญของการคัดเลือก ตัวแบบ ควรเป็น ตัวแบบที่ผู้สังเกตให้ความสนใจ เพื่อให้ผู้สังเกตอยากทำตาม

5.8 การสร้างแม่แบบเพื่อการเลียนแบบจิตสาธารณะ

Bandura and Walter (1963, pp. 47 – 49) กล่าวว่า แม่แบบ อาจสร้างขึ้น โดยใช้คำพูด การเขียน การแสดงด้วยภาพ หรืออาจใช้ร่วมกันทั้งภาษา และภาพ การแสดง ด้วยภาพ อาจสร้างแม่แบบในลักษณะของภาพยนตร์โทรทัศน์ และโสตทัศนวัสดุอื่นๆ โสตทัศนวัสดุเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่าง กว้างขวาง และเป็น ประสบการณ์ที่จะช่วยให้เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ ต้องการ สอนา พรพัฒน์กุล (2525, หน้า 5 – 7 อ้างถึงใน พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 35) กล่าวว่า การเลียนแบบของเด็กเป็นการเริ่มต้นของพัฒนาการบุคลิกภาพ ตัวแบบ ต่างๆ ที่เด็กได้มาจะประกอบกันเข้าเป็นบุคคล หรือตัวของเขาเองในอนาคต ถ้าเด็กโชคดี ได้รับตัวแบบที่ดีมาก่อน แต่ถ้ารับสิ่งที่ไม่ดีที่น่าสนใจมากกว่าก็จะทำสิ่งนั้นดั่งนั้นตัวแบบ ที่ปล่อยผ่านมาสู่เด็กควรจะเป็นตัวแบบที่ดีซึ่งมีอิทธิพลที่จะสร้างบุคลิกภาพที่ดีให้แก่เด็ก ต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การ สร้างแม่แบบเพื่อให้เกิดการเลียนแบบขึ้นนั้นสามารถสร้างขึ้นได้ทั้งคำพูด การเขียน การแสดงด้วยภาพ หรืออาจใช้ร่วมกันทั้งภาษาและภาพ โดยต้องคำนึงว่าแม่แบบของเด็ก ควรเป็นแม่แบบที่ดี และมีความเหมาะสมกับเด็ก

5.9 ขั้นตอนในการใช้เทคนิคแม่แบบจิตสาธารณะ

การทดลองในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคแม่แบบโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ พฤติกรรมแม่แบบประกอบการสอน ในการจัดกิจกรรมฝึกการคิด ฝึกการใช้เหตุผล และ ฝึกพฤติกรรมเชิงจิตสำนึกสาธารณะโดยการให้นักเรียนสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งนำเสนอโดยแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อเป็นการจูงใจให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่คล้อย ตาม และคิดเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวแบบกับตนเอง คิดที่จะเลียนแบบพฤติกรรมของ ตัวแบบ และนำไปปฏิบัติตาม มีขั้นตอน 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 ขั้นนำ ผู้วิจัยนำเข้าสู่การเสนอ ตัวแบบ โดยสนทนากับนักเรียนในเรื่องที่ ต้องการให้นักเรียนสังเกตขั้นที่ 2 ขั้นเสนอ ตัวแบบ ผู้วิจัยเสนอเรื่องราวของตัวแบบโดยการแผนการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนสังเกต พฤติกรรมของตัวแบบ ผู้วิจัยถามคำถามและให้นักเรียนร่วมอภิปรายเกี่ยวกับสิ่งที่สังเกต ได้ เพื่อให้นักเรียนเกิดความคิดที่จะเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบ และปฏิบัติตามขั้นที่ 3 ขั้นสรุป ผู้วิจัยให้นักเรียนสรุปสิ่งที่ได้จากการสังเกตตัวแบบ แล้วผู้วิจัย สรุปเพิ่มเติม

5.10 ลักษณะและองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้

การจัดการการเรียนรู้พฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิต สาธารณะมีลักษณะและองค์ประกอบ ดังนี้

5.11 แผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้พฤติกรรมแม่แบบ ประกอบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ โดยการให้นักเรียนสังเกตพฤติกรรมของตัว แบบเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงการใช้หรือ การกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของ ส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ และการเคารพสิทธิในการใช้ของของส่วนรวมที่ใช้ ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครอง ของส่วนรวมมาเป็นของตน ตลอดจนไม่ปิดกั้น โอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น และการรักษาสິงแวดล้อม ซึ่งนำเสนอ โดยแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อเป็นการจูงใจให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่คล้อย ตาม และ คิดเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวแบบกับตนเอง คิดที่จะเลียนแบบพฤติกรรมของ ตัวแบบ และนำไปปฏิบัติตาม มี 3 ขั้นตอน คือ

5.11.1 ขั้นนำ ให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ค้นหาความรู้และการใช้เหตุผลใน การตัดสินใจที่มีอยู่เดิมของนักเรียนที่เกี่ยวกับมโนมตินั้นๆ โดยการอธิบาย สร้างความสนใจให้ นักเรียนกระตือรือร้นที่จะเรียน เข้าเรียนตรงเวลา และเคารพ กฎระเบียบที่กำหนด

5.11.2 ขั้นการสอน หลักการสำคัญคือการสร้างให้เกิดความไม่สมดุล

ใน ความรู้ แล้วเสนอความรู้ในขั้นที่สูงกว่า เริ่มด้วยการให้เผชิญสถานการณ์ ปัญหาโดยใช้ สื่อวีดิทัศน์เพื่อทำความเข้าใจปัญหา ทำความเข้าใจปัญหาจนเข้าใจ สำนวนความคิดค้นความรู้ และการใช้เหตุผลในการตัดสินใจด้วยตนเอง อภิปรายระดับกลุ่มย่อย เสนอแนวทางการตัดสินใจของตนเองที่อาจเป็นไปได้ต่อกลุ่มย่อย ชักถามเปรียบเทียบการใช้เหตุผล ในการตัดสินใจที่ได้เหมือนหรือ แตกต่างจากคนอื่นในกลุ่มยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่น เสนอมติของบทเรียนโดยใช้สื่อรูปธรรม อภิปราย และตอบข้อคำถาม ค้นหาจุดเด่น - จุดบกพร่องในความ คิดเห็นเหล่านั้นตรวจสอบ ความถูกต้องถึงความสมเหตุสมผล เสนอแนวทางเลือกในการตัดสินใจที่ ชักถามเมื่อเกิดความขัดแย้ง ถามครูเมื่อไม่เข้าใจวิธีการใช้เหตุผลในการ ตัดสินใจที่ครูนำเสนอ ตรวจสอบวิธีการใช้เหตุผลในการตัดสินใจให้เพื่อน และแสดงความคิดเห็น ถึงข้อดีข้อจำกัด ของวิธีการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ

5.11.3 ชั้นสรุป นักเรียนตอบคำถาม บันทึกการคิดรวบยอดแบบ Mind Mapping รวมสรุปมโนคติ หลักการใช้เหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน ให้นักเรียน ประเมิน ตนเองชักถามเมื่อสงสัยในเรื่องที่เรียน รวมอภิปรายและลงข้อสรุป สรุปหลักการ และการใช้เหตุผล ในการตัดสินใจโดยใช้เหตุผล นำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในการ แก้ปัญหา ทำแบบทดสอบด้วยตนเองอย่างเต็มความสามารถ สื่อและกิจกรรมการจัดการ เรียนรู้ ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 8 แผน แต่ละแผนใช้เวลาประมาณ 50 นาที องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ มีดังนี้คือ 1) ชื่อแผน 2) สารการเรียนรู้ 3) จุดประสงค์เชิง -พฤติกรรม 4) เนื้อเรื่อง 5) บทวีดิทัศน์พฤติกรรมแม่แบบ 6) สื่อการจัดการ เรียนรู้ 7) เครื่องมือวัดและประเมินผล 8) วิธีสอน และกิจกรรม 9) การวัดและ ประเมินผล และ 10) ข้อเสนอแนะ

5.12 การวัดจิตสาธารณะ

การวัดจิตสาธารณะในต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและ เป็นการทำวิจัยเพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนว่าให้ความสำคัญต่อสิ่งใดในสังคม ในประเทศไทย การวิจัยเรื่องจิตสำนึกสาธารณะมีจำนวนน้อย ใช้ระเบียบวิธีการวิจัย

เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ แต่ยังไม่มามีเครื่องมือที่ใช้วัดการมีจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เครื่องมือที่ใช้วัดจิตสาธารณะและแนวคิดที่ใกล้เคียงในประเทศไทย ได้แก่

5.12.1 เครื่องมือประเมินจิตสำนึกของประเสริฐ กิติรัตน์ตระการ (2533, หน้า 124 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์, 2552, หน้า 35) สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประเมินผล การใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนชนบทของกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งวัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนชนบทประกอบด้วย การวัดความรู้เจตคติ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักการ และกระบวนการพัฒนาชุมชนโดยวัดกับผู้นำชุมชนตัวแทนชุมชน และตัวแทนชาวบ้านก่อนและหลังการทดลอง เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบวัดความรู้และเจตคติเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ลักษณะเครื่องมือเป็นแบบตอบถูก ผิด และ มาตรฐานส่วนประมาณค่า 4 ระดับ แบบสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน แบบบันทึกเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้รูปแบบที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน และแบบประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ

5.12.2 แบบวัดจิตสำนึกในความเป็นพลโลกของ นิภา สุขพิทักษ์ (2535, หน้า 89 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์, 2552, หน้า 35) สร้างขึ้นเพื่อ วัดจิตสำนึกในความเป็นพลโลกของครูกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงบรรยาย ใช้แบบสอบถามจำนวน 2 ชุด คือแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อความเป็นพลโลก และแบบสอบถามการปฏิบัติตนในฐานะเป็นพลโลก ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้คือการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ชาติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผลกระทบของการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อโลก จริยธรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบและการเอาใจใส่ต่อโลก การมองโลกเป็นศูนย์กลาง การมุ่งอนาคต การใช้ทรัพยากรโลก และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นมาตรฐานส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลโลก 1 ชุด

5.12.3 แบบวัดความสำนึกเชิงสังคมของ สยามรัฐ เรื่องนาม (2542, หน้า 78) สร้างขึ้นเพื่อใช้ ประเมินความสำนึกเชิงสังคมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ ทฤษฎีประชาสังคม เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ

5.12.4 แบบสัมภาษณ์/สอบถาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับการตระหนักรู้ปัญหาความเสื่อมโทรมในการศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสำนึกและพฤติกรรม

การรักษาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวม ของชัยสิทธิ์ เฉลิมมีประเสริฐ และคณะ (2542, หน้า 110) เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ

5.12.5 การศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณสมบัติ : กรณีศึกษา กรุงเทพมหานครของชาย โพธิสิตา (2543, หน้า 92) ข้อมูลเชิงปริมาณเก็บโดยใช้แบบสอบถามที่เป็นการเลือกกาเครื่องหมายที่ตรงกับความคิดเห็นของตนเอง ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

5.12.6 แบบสอบถามจิตสำนึกของเกษตรกรที่มีต่อการจัดการทรัพยากร เกษตรในเชิงนิเวศ วัฒนธรรมของ วศิน ปลื้มเจริญ และคณะ (2543, หน้า 116) เป็นแบบเลือกข้อที่ตรงกับความคิดเห็นและมีช่องว่างสำหรับตอบเพิ่มเติม แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

5.12.7 แบบวัดจิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทสำหรับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของ ไตรรงค์ เฉวียงหงส์ (2544, หน้า 87) โดยใช้โมเดลระดับจิตสำนึกของ Kihlstrom และแนวคิดของ William, G. Farthing ข้อคำถามการรับรู้ ความคิดและความรู้สึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท สร้างเป็นมาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ

5.12.8 เครื่องมือประเมินการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาลในเขตกรุงเทพฯ ของ หฤทัย อัจปฐ์ (2544, หน้า 99) เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือส่วนของจิตสำนึกสาธารณะโดยวัดความคิดเห็น และพฤติกรรมที่แสดงถึงการ มีจิตสำนึกสาธารณะตามการรับรู้ของนักศึกษาพยาบาล แบ่งเป็น 5 ตอนคือ ตอนที่ 1 แบบสอบถาม ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นแบบทำเครื่องหมายและเติมคำลงในช่องว่าง ตอนที่ 2 - 5 เป็นแบบสอบถามภาวะ ผู้นำแบบสอบถามรูปแบบการดำเนินชีวิต แบบสอบถามความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และแบบสอบถามการมีจิตสำนึกสาธารณะ

5.12.9 แบบสอบถามข้าราชการสังกัดกรมการปกครองเรื่องอุดมการณ์และจิตสำนึกของข้าราชการสังกัดกรมการปกครองต่อความสำเร็จในการปฏิรูประบบราชการของธัญชนิต โอสถิตย์พร (2545, หน้า 97) เป็นแบบเลือกข้อที่ตรงกับความคิดเห็น และมีช่องว่างสำหรับตอบเพิ่มเติมแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างใช้กับผู้บริหารระดับสูง

5.12.10 แบบสอบถามจิตสำนึกของมัคคุเทศก์ต่อการนำเที่ยวเชิงนิเวศ ของ กนกพร รัชตะไพโรจน์ (2546, หน้า 112) มี 5 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูล

ส่วนบุคคลเป็นแบบกาเครื่องหมายและเติมคำลงในช่องว่าง ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนที่ 3 เจตคติ ของมัคคุเทศก์ต่อการนำเที่ยวเชิงนิเวศ และส่วนที่ 4 การปฏิบัติของมัคคุเทศก์ต่อการนำเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ ส่วนที่ 5 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อจิตสำนึกมัคคุเทศก์ เป็นแบบกาเครื่องหมายและเติมคำลงในช่องว่าง แบบสนทนาหรือสัมภาษณ์เจาะลึก

5.12.11 การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจิตสำนึกของการให้บริการ : ศึกษาเฉพาะวิชาชีวพยาบาลในโรงพยาบาลรามาริบัติ ของอัญวีณ์ ภาชนะ (2546, หน้า 84) แบบทดสอบเจตคติต่อการปฏิบัติงานพยาบาล แบบทดสอบทัศนระการมองโลก ด้านการมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย แบบทดสอบทัศนระต่อธรรมชาติของมนุษย์ และแบบทดสอบจิตสำนึกของการให้บริการพยาบาล

5.12.12 แบบวัดจิตสาธารณะที่เป็นแบบสอบถามพฤติกรรมกรามีจิตสาธารณะของนักเรียนเมื่อกำหนดสถานการณ์ ตามองค์ประกอบและตัวชี้วัดของนันทวัฒน์ ชุนชี (2546, หน้า 125) คำตอบที่ให้เลือกเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 3 ระดับ

5.12.13 แบบวัดจิตสาธารณะที่เป็นข้อคำถามกรามีจิตสาธารณะของนักเรียนเป็นแบบสถานการณ์ ตามองค์ประกอบและตัวชี้วัด มีคำตอบให้เลือกเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 3 ระดับของ ธรรมนันทิกา แจ้งสว่าง (2547, หน้า 117)

5.12.14 แบบวัดจิตสาธารณะที่มีข้อคำถามเป็นแบบสถานการณ์ ตามองค์ประกอบและตัวชี้วัด คำตอบที่ให้เลือกเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของ มุกิตา หวังคิด (2547, หน้า 96)

5.12.15 แบบสอบถามที่กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนในการวัดตัวแปรเป็น 5 ระดับ และแบบสัมภาษณ์ที่ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้บังคับบัญชาระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ ของ ลัลลธิมา เกื้อสกุล (2547, หน้า 110)

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในการสร้างเครื่องมือเพื่อวัดจิตสาธารณะนั้นเครื่องมือที่ใช้จะสร้างตามกรอบความหมายของนิยามศัพท์และลักษณะพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกที่กำหนดขึ้นจากผู้เชี่ยวชาญในด้านที่จะศึกษาหรือโดยการดูความสอดคล้องของความคิดเห็นตามกรอบทฤษฎีที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นตามเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวถึงจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ ในการหาคุณภาพ

ภิกษุเจริญอุททิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำฉันทะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า ฉันทสมาธิ ภิกษุนั้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ไม่เสื่อมหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขารประมวलयฉันทสมาธิและปธานสังขาร เข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าฉันทสมาธิและปธานสังขาร

1.2 วิริยอุททิบาท

ภิกษุเจริญอุททิบาทที่ประกอบด้วย วิริยสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไรถ้าภิกษุทำวิริยะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า วิริยสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เสื่อมหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขารประมวलयวิริยสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าวิริยสมาธิและปธานสังขาร ด้วยประการฉะนี้

1.3 จิตตอุททิบาท

ภิกษุเจริญอุททิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำจิตให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า จิตตสมาธิภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ไม่เสื่อมหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ปธานสังขารประมวलयจิตตสมาธิและปธานสังขาร เข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าจิตตสมาธิและปธานสังขาร ด้วยประการฉะนี้

1.4 วิมังสาธิบาย

ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไรถ้าภิกษุทำวิมังสาให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า วิมังสาสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารภความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เสื่อมหาย ภิชัยภาพ ไพบูลย์เจริญเต็ม ที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขารประมวลย่อวิมังสาสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกันจึงนับได้ว่าวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ด้วยประการฉะนี้

พุทธทาสภิกขุ (2537, หน้า 9 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 75) ได้อธิบายว่า อิทธิบาทแยกเป็น อิทธิ แปลว่าความสำเร็จ บาท แปลว่า ฐาน เจริญรือง ดังนั้นอิทธิบาทจึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี 4 อย่างคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

พระธรรมปิฎก (2546, หน้า 842 อ้างถึงใน พระมหาจตุพร สุตนนท์. 2552, หน้า 75-76) ได้ให้ความหมายว่า อิทธิบาท 4 ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ มีความพอใจ มีใจรัก คือ พอใจที่จะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี แห่งกิจกรรมหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่น ประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้น ด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย จิตตะ เอาใจฝึกฝน คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น แปลให้ง่ายตามลำดับว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจฝึกฝนใช้ปัญญาสอบสวน”

จารุมาศ เรื่องสุวรรณ (2548, หน้า 35 อ้างถึงใน พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 57) ได้สรุปหลักอิทธิบาท 4 ไว้ว่า เป็นหลักแห่งการประกอบการงานใด ๆ ให้สำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้น ๆ วิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงานอย่างไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จ จิตตะ คือ การตั้งใจทำงานหมั่นตรวจตรางานอยู่

เสมอ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำไม่เอาใจไปคิดในเรื่องอื่น วิมังสา คือ การคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับงาน
ที่ทำ ใช้สติปัญญาคิดใคร่ครวญข้อดีข้อเสีย และปรับแก้อย่างมีเหตุผล

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2541, หน้า 19 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554,
หน้า 57) ได้ให้คำแปลของอิทธิบาท 4 ไว้ 2 ทาง คือ หนึ่ง แปลว่า ข้อปฏิบัติที่ให้ผู้รู้ฤทธิ์
(Basic of Psychic Power) อีกอย่างหนึ่งแปลว่า ข้อปฏิบัติที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จ (Law of
Success) และสุชีพ ปุญญานุภาพ (2539, หน้า 676) ได้ให้ความหมายอิทธิบาท 4 ไว้ดีกว่า
เป็นคุณให้บรรลุความสำเร็จ 4 อย่าง ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะความ
เพียร จิตตะ เอาใจใส่ วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550, หน้า 231) ได้ให้ความหมายอิทธิ
บาท 4 ว่า คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย
มี 4 อย่างคือ

1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ
และปรารถนาจะทำให้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป
2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่น ปรารถนาสิ่งนั้นด้วยความพยายาม
เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง
3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำในสิ่งนั้นด้วย
ความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุกติศตัวอุทิจใจให้สิ่งที่ทำ
4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่น ใช้ปัญญาพิจารณา
ใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล
คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2550, หน้า 238) กล่าวว่า อิทธิบาท 4 คุณธรรมที่นำไปสู่
ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายหรือ หนทางแห่งการดำเนินชีวิตไปสู่ความสำเร็จ
ความถูกต้อง และการเข้าถึงประโยชน์สุข นอกจากนี้อิทธิบาทยังเป็นธรรมที่อนุโลมได้ว่า
มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การงานของบุคคล เช่น ประสบ
ความสำเร็จทางการเรียน การประกอบอาชีพการดำรงชีวิต เป็นต้น

ปริญญา จงวัฒนา (2550, หน้า 144 – 145) กล่าวว่า อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรม
4 ประการที่เป็นบาทฐานนำไปสู่ความสำเร็จ ดังนี้

1. ฉันทะ ความพอใจ ความพึงใจที่จะกระทำการใดๆ เพื่อที่ได้รับ
ผลสำเร็จตามปรารถนา.

2. วิริยะ ความเพียร คือ มีความขยันหมั่นเพียรที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ได้ตั้งปรารถนาไว้แล้วและได้มีความพอใจ พึงใจ กระทำแล้วให้สำเร็จลุล่วงตามปรารถนา

3. จิตตะ จิตจดจ่อ คือ มีสติ มีสมาธิ ในการที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ตั้งปรารถนาไว้แล้วได้มีความพอใจ พึงใจก่อกิจกรรมนั้นแล้วได้ใช้ความเพียรพยายามแล้ว ก็ต้องใช้กำลังใจ กำลังความคิด กำลังสติปัญญา และสมาธิ ไม่หันเหไปทางอื่น การกระทำกิจนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามปรารถนา

4. วิมังสา ความไตร่ตรอง ทดสอบ ทดลอง พิสูจน์พิจารณา เมื่อกระทำสิ่งใดๆ แล้วย่อมประสบปัญหา ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ก็ต้องใช้การใคร่ครวญพิจารณาถึงปัญหาต่างๆ เหล่านั้นด้วยอุบายปัญญา ตั้งข้อสมมติฐานเป็นเหตุ เพื่อที่จะหาปัจจัยองค์ประกอบในสิ่งที่ตนรู้มาเป็นข้อเปรียบเทียบเชิงกระทบ เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และทำการทดสอบทดลองว่า สามารถให้ผลได้จริงตามที่ตั้งข้อสมมติหรือไม่ กระทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนมีความแน่ใจ จนสามารถประสพกับความสำเร็จได้ตามปรารถนาตั้งใจ

บุญมี แทนแก้ว (2539, หน้า 142 อ้างถึงใน พระจිරักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 59) กล่าวว่า ตามหลักพุทธศาสนากล่าวไว้ว่าผู้หวังความเจริญควรปฏิบัติในธรรมอันเป็นเครื่องนำไปสู่ความเจริญ หรือสำเร็จตามความประสงค์หมายความว่าเมื่อต้องการความเจริญก้าวหน้าต้องสร้างเหตุผลเพื่อให้เกิดผลนั้นๆ เพราะผลย่อมมาจากเหตุ การสร้างเหตุ นั้นถึงแม้จะยากยิ่งเพียงใด หากใช้คุณธรรมเข้าสนับสนุนแล้วยังจะสำเร็จตามความประสงค์ได้ คุณธรรมที่จะช่วยให้สำเร็จหรือความเจริญก้าวหน้าดังประสงค์ คือ อิทธิบาท 4

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความหมายของอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จทั้งในด้านการเรียนและการงานอื่นๆ ให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตนเองตั้งเป้าหมายเอาไว้ ซึ่งมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ ความรักความพอใจในหน้าที่การงานการเรียน วิริยะ คือมีความขยันหมั่นเพียรพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายนั้นให้เสร็จสมบูรณ์ถูกต้องและทันเวลา จิตตะ คือ เอาใจใส่ในหน้าที่ มีจิตจดจ่ออยู่กับหน้าที่ที่ทำ ไม่คิดฟุ้งซ่านอันเป็นบ่อเกิดให้ทำงานผิดพลาดได้ง่าย และวิมังสา คือ คอยตรวจสอบหาส่วนที่ผิดพลาด แลนำมาแก้ไขด้วยสติปัญญาของตน

6.2 ลักษณะของหลักอิทธิบาท 4

ลักษณะของอิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรมที่มีความสัมพันธ์และมีผลต่อกัน

หมายความว่า ผู้ที่ปฏิบัติงานหรือหน้าที่โดยที่มีคุณธรรมด้านใดด้านหนึ่งเด่นหรือสูงมาก จะส่งผลให้คุณธรรมด้านอื่น ๆ สูงตามไปด้วย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2538, หน้า 845 - 846 อ้างถึงใน พระจรัลศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 50) ได้กล่าวหาอิทธิบาท 4 ความจริงอิทธิบาท 4 อย่างนี้ เกื้อหนุนกัน และมักมาด้วยกัน เช่นเกิดฉันทะ มีใจรักแล้วก็ ทำให้พากเพียร เมื่อพากเพียร ก็เอาใจใส่อยู่เสมอ และเปิดช่องให้ใช้ปัญญาพิจารณา ไตร่ตรอง แต่ที่แยกพิจารณาแต่ละข้อ ก็ด้วยถือเอาภาวะที่เด่นเป็นใหญ่ เป็นตัวนำ เป็นตัวชักจูงข้ออื่นๆ ในแต่ละกรณี เช่น เมื่อฟัง ธรรมด้วยกัน คนหนึ่งชอบศึกษาธรรม ฟัง ด้วยความรักความพอใจในธรรมอยากรู้อยากเข้าใจในธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงฟัง ด้วย จิตแน่วแน่ ก็มีฉันทะเป็นตัวเด่นชักนำสมาธิและกุศลธรรมข้ออื่น ๆ อีกคนหนึ่งมีนิสัยหรือ ความรู้สึกเกิดขึ้นในขณะนั้นว่า เมื่อพบอะไรที่ฟังทำก็ต้องสู้ต้องเอาชนะ ต้องเข้าเผชิญและ ทำให้สำเร็จ จึงฟังด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ท้าทาย จะต้องพยายามเข้าใจให้ได้ ก็มีวิริยะ เป็นธรรมเด่น อีกคนหนึ่งมีนิสัยเอาใจใส่รับผิดชอบ ไม่ว่าจะอะไรที่ตนเกี่ยวข้องก็ต้องใส่ใจ เอาจิตจดจ่อติดตาม จึงตั้งใจฟังเอาจิตติดตามเนื้อความไป ก็มีจิตตะเป็นใหญ่ อีกคนหนึ่ง คิดจะตรวจสอบว่าธรรมที่แสดงนั้นเป็นจริงหรือไม่ ดีหรือไม่ หรือจะค้นหาเหตุผลในธรรม ที่ฟัง ฟังไปก็คิดใคร่ครวญพิจารณาสอบสวนไป ใจจึงแน่วแน่อยู่กับธรรมที่ฟัง ก็มีวิมังสา เป็นใหญ่ ด้วยเหตุนี้บางแห่ง บางท่านจึงเรียกอิทธิบาท 4 นี้ว่า เป็นอธิปัตติ หรืออธิปไตย 4 โดยกำหนดเอาภาวะที่เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า ในกรณีนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ลักษณะคุณธรรมอิทธิ บาท 4 ของแต่ละบุคคลจึงมีลักษณะเด่นหรือสูงในแต่ละด้านแตกต่างกันได้ และอาจมี คุณธรรมเป็นลักษณะเด่นหรือสูงมากกว่าหนึ่งด้านก็ได้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544, หน้า 2 - 4 อ้างถึงใน พระจรัลศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 54) ได้แบ่งลักษณะของอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ ทำ 2) วิริยะ ความพากเพียร ไม่ทอดทิ้งในสิ่งที่ทำ 3) จิตตะ ความเอาใจใส่จดจ่อต่อ สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา ความไตร่ตรองในสิ่งที่ทำไปแล้ว ตามพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. ความรู้ในด้านอิทธิบาท 4 ถือว่า เป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้ เป็นหลักธรรมนำไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนนักศึกษาให้เหมาะสมตามหลัก จริยธรรมหลักจริยธรรมนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่นักศึกษาจะเลือกหลักธรรมไปใช้ประกอบใน การศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง

2. นักเรียนนักศึกษาที่มีความรู้สึกมั่นใจที่จะนำเอาหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน โดยหลักธรรมดังกล่าวนั้นหากนำไปใช้ในการศึกษาดังกล่าวแล้ว จะประสบผลสำเร็จหรือไม่มากนักน้อยเพียงใดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักศึกษา จะต้องสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ขอบข่ายของหลักอิทธิบาทที่มีความหมายกว้างขวาง นักเรียนนักศึกษาต้องมีวิจรรณญาณและปัญญาหาเหตุผลกลั่นกรองที่จะนำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน เป็นกรณีบ่งชี้ที่จะบอกถึงความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน ตามเป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้

3. เหตุผลทางจริยธรรมก็เป็นส่วนประกอบอีกอย่างหนึ่งในการนำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุด จริยธรรมเป็นเครื่องจูงใจ และเป็นปัจจัยที่จะผลักดันให้นักเรียนนักศึกษาได้นำหลักอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนอย่างถูกต้องและเหมาะสม

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน ที่จะทำให้นักศึกษามีความนิยมชมชอบที่จะนำหลักอิทธิบาท 4 ไปประกอบใช้ในการศึกษาเล่าเรียน จริยธรรมเชิงพฤติกรรมก็เป็นค่านิยมในการศึกษาที่จะทำให้นักศึกษานิยมชอบพอใจ มีความเพียร มีจิตมั่น มีการไตร่ตรอง ในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดีเลิศการศึกษา หลักธรรมจริยธรรมเป็นองค์ประกอบในการเลือกสรรหลักอิทธิบาท 4 จะทำให้ทราบว่า บุคคลมีพฤติกรรมเหมาะสมที่จะนำหลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือในการศึกษาเล่าเรียน ของนักเรียนนักศึกษา ถ้านักเรียนนักศึกษาขาดหลักจริยธรรมก็จะมีหลักเกณฑ์ในการนำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน หลักจริยธรรมและอิทธิบาท 4 จะต้องใช้ควบคู่กันไปเสมอ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด วิธีทางในการนำเอาหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ปฏิบัติ จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องอาศัยหลักจริยธรรมเป็นข้อนำทาง

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ลักษณะของอิทธิบาท 4 ได้ว่า ลักษณะของอิทธิบาท 4 นั้น จะมีความสอดคล้องกัน คือ เมื่อมีฉันทะ พอใจที่จะเรียนแล้ว ก่อให้เกิดความเพียรพยายามเกิดขึ้นเพราะหวังที่จะเรียนให้ได้ผลดีตามที่ตนเองปรารถนา เมื่อขณะที่เรียนก็มีความเอาใจใส่เชื่อฟังตามที่ครูสอน ไม่หยอกล้อเพื่อเล่น ไม่ละทิ้งงานที่ได้รับมอบหมายจากครู เมื่อส่งครูแล้วเห็นความบกพร่องหรือผิดพลาดเกิดขึ้นก็พิจารณาหาข้อผิดพลาดนั้น แล้วก็แก้ไขเพื่อที่จะทำให้งานนั้น สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

6.3 องค์ประกอบของหลักอิทธิบาท 4

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ในความหมายของพุทธศาสนานั้นมีการกล่าว
เอาไว้อย่างมากมาย แต่หลักๆ แล้วจะมีความหมายความหมายที่เป็นแก่นแท้ในการปฏิบัติ
เพื่อให้เห็นชอบเพียง 4 อย่าง พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(2539, หน้า 342 -347 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 55) ได้กล่าวถึง
อิทธิบาทวิภังค์ สุตตันตภาชนีย์ ดังนี้

1. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทะสมาธิและปธาน
สังขาร
2. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยะสมาธิและ
ปธานสังขาร
3. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและ
ปธานสังขาร
4. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธาน
สังขารบรรดาธรรมเหล่านั้น ฉันทะ เป็นโณ

ฉันทะ คือ ความพอใจ การทำความพอใจ ความเป็นผู้ประสงค์จะทำ
ความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะ

สมาธิ เป็นโณ

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ส่ายไป ความไม่
ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมณะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า
สมาธิปธานสังขาร เป็นโณ

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความ
ชวนชวาย ความพยายาม ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่นความ
มุ่งมั่นอย่างไม่ทอดอถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะ
วิริยินทรีย์ วิริยะพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า ปธานสังขารภิกษุผู้เข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึง
แล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดีเข้าถึงแล้ว เข้าถึงแล้วด้วยดี ประกอบด้วย
ฉันทสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ประกอบด้วย
ฉันทสมาธิปธานสังขาร

บรรดาธรรมเหล่านั้น วิริยะ เป็นโณ

วิริยะ คือ การปรารภความเพียรทางใจ ความพอใจ การทำความพอใจ
ความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาด สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า วิริยะ

สมาธิ เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่นความไม่ส่ายไป ความไม่
ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า
สมาธิปธานสังขาร เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความ
ขวนขวาย ความพยายาม ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น
ความมุ่งมั่นอย่างไม่ทอดทิ้ง ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ
ภิกษุผู้เข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึงแล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดีเข้าถึงแล้ว เข้าถึง
แล้วด้วยดี ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้เพราะฉะนั้นจึง
เรียกว่า ประกอบด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร

บรรดาธรรมเหล่านั้น จิต เป็นไฉน

จิตตะ คือ จิต มโน มานัส การทำความพอใจ ความเป็นผู้ประสงค์จะทำ
ความฉลาด มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน นี้เรียกว่า จิต

สมาธิ เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่นความไม่ส่ายไป ความไม่
ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า
สมาธิ

ปธานสังขาร เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความ
ขวนขวาย ความพยายาม ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่นความ
มุ่งมั่นอย่างไม่ทอดทิ้ง ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะ
วิริยอินทรีย์ วิริยะพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า ปธานสังขารภิกษุผู้เข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึง
แล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดีเข้าถึงแล้ว เข้าถึงแล้วด้วยดี ประกอบแล้วด้วย
จิตนี้ ด้วยสมาธินี้และด้วยปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า
ประกอบด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร

บรรดาธรรมเหล่านั้น วิมังสา เป็นไฉน

วิมังสา คือ ปัญญา ความรู้ชัด ความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาดไม่หลง
งมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิวนี้เรียกว่า วิมังสา

สมาธิ เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่นความไม่ส่ายไป ความไม่
ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมณะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า
สมาธิปธานสังขาร เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความ
ขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่นความ
มุ่งมั่นอย่างไม่ทอดอหย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ
วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยะพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า ปธานสังขารภิกษุผู้เข้าไปถึงแล้ว
เข้าไปถึงแล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดีเข้าถึงแล้ว เข้าถึงแล้วด้วยดี
ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า
ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขารจากข้อความข้างต้นได้มีผู้อธิบายเกี่ยวกับ
องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ไว้ดังนี้

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น

พระธรรมวิสุทธิทศจารย์ (ม.ป.ป., 4-5) กล่าวว่า ฉันทะ เป็นยาแก้โรคเบื่องาน
ได้เป็นอย่างดี เพราะอาณาภาพของความรักมีมาก สามารถทำให้เกิดความห่วงใยและถนอม
สิ่งที่รักที่ให้อภัยที่จะเสียสละ ทำให้มีความลำบากและทำให้เกิดกำลังใจในการทำงาน
เมื่อรักที่จะเป็นคนเจริญรุ่งเรืองให้พยายามปลูกฉันทะ คือรักวิชาที่กำลังศึกษาอยู่ แล้วดูแล
ให้งอกงาม ความเบื่อหน่ายท้อแท้ก็จะลี้มไปเอง และนี่คือทางแห่งความสำเร็จที่มุ่งหมายไว้

บุญมี แทนแก้ว (2539, หน้า 141 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554,
หน้า) กล่าวว่า ฉันทะคือ ความพึงพอใจหรือต้องการที่จะทำหรือใฝ่ใจจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ
และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550, หน้า 35) ได้อธิบายเกี่ยวกับ ฉันทะ
ว่า ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรักต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี
แห่งกิจการงานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2550, หน้า 238) กล่าวว่า ฉันทะ คือ ความรัก ความชอบ
ความสนใจในสิ่งที่กระทำ หรือหมายถึงการมีความรักและความรับผิดชอบต่องานต่อหน้าที่

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542 หน้า 842 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์
2554, หน้า 56) ได้อธิบายเกี่ยวกับ ฉันทะ ไว้ดังนี้

ฉันทะ ได้แก่ ความพอใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจฝักใฝ่ในจุดหมายของสิ่งที่ทำ
นั้น อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นบรรลุถึงจุดหมาย พุดง่าย ๆ ว่ารักงาน

และจุดมุ่งหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปในทางธรรมว่าความรัก ความใฝ่ใจปรารถนาต่อ ภาวะที่ดิ่งามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะเข้าถึงด้วยการ กระทำนั้น อยากให้สิ่ง ๆ นั้นเข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่งดงาม ที่ประณีต ที่สมบูรณ์ ที่สุดของมัน หรืออยากให้ภาวะที่ดิ่งามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้นๆ เกิดมี จริงขึ้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดมุ่งหมายที่ดิ่งามนั้น ความอยากที่เป็นฉันทะนี้เป็นคนละ อย่างกันกับความอยากได้ในสิ่งนั้น ๆ มาเสพเสวยหรือเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่ง เรียกว่าตัณหา ความอยากของฉันทะนั้นทำให้เกิดความสุขความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่งนั้น ๆ งาน นั้นๆ บรรลุความสำเร็จเข้าถึงความสมบูรณ์อยู่ในภาวะอันดิ่งามของมันหรือพุดแยกออกไป ว่า ขณะเมื่อสิ่งนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมายที่เกิดปิติเป็นความอึดอึดใจครั้น สิ่งหรืองาน ที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมไปด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่อง ใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ส่วนความอยากของตัณหาให้เกิดความสุขความ ชื่นชมเมื่อได้สิ่งนั้นมาเสพเสวยรสอร่อย หรือปรนเปรอความยิ่งใหญ่ของขยายของตัวตน เป็นความฉ่ำชื่นใจที่เศร้าหมอหมกหมักตัวกักตนไว้ในความคับแคบ และมักติดตาม มาด้วยความหวงแหนห่วงกังวลเศร้าเสียตายและหวั่นกลัวหวาดระแวง

วิริยะ ความเพียรพยายามทำในสิ่งนั้น

วคิน อินทสระ (2530, หน้า 43 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 45) ได้ให้ความหมายของ วิริยะ แปลตามตัวอักษรว่าความเป็นผู้กล้า คือ แก้วกล้าในกิจที่ ทำไม่ย่อท้อ ย่อหย่อน ทำกิจด้วยกำลังทั้งหมด มีความบากบั่นมั่นคง (ทพฺหปรกโม) ไม่ท้อ ทิ้งธุระกลางคัน หรือละทิ้งงานเสียกลางคัน (อนิกขิตตุโร) มีความเพียรอยู่เสมอไม่จับจด หรือหยุดงานเสีย ทำจนกว่าจะถึงจุดหมายนั้นๆ (อารทฺธวิริโย) ชื่อว่าความเพียร ลัทธิ ทั้งหลายควรทำ (วิริยํ นาเมตํ สตุเตหิ กตฺตพฺพํ) ความเพียรเป็นสิ่งที่นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อบุคคลได้ทำความเพียรเต็มกำลังของตนแล้วถึงไม่สำเร็จ ใครเล่าจะตำหนิได้ นักปราชญ์ ตำหนิคนที่ล้มเหลว เพราะความเพียรย่อหย่อนนั่นเอง

ทศปารมี ทศพิชราชธรรม (2531, หน้า 155 อ้างถึงใน พระจिरศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 17) ได้อธิบายคำว่า วิริยะ หมายความว่าความพยายามที่เรียกว่า วิริยะ แปลว่า ความเพียร อันจัดเป็นพระบารมีข้อหนึ่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงบำเพ็ญ เป็นลำดับ คำว่า วิริยะ หรือความเพียร ตามศัพท์ แปลว่า ความเป็น วีระคือ คนกล้า หมายความว่า กล้าทั้งในทางไม่ทำ ทั้งในทางที่ทำจึงยังเป็นคำกลางๆ ซึ่งพุทธทาสภิกขุ (2518, หน้า 90) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า วิริยะ คือความเพียรที่จะกล้าบากบั่นมีความหมาย

เป็นความกล้าหาญ ความเข้มแข็ง ความพยายาม ความไม่ยอมหยุด ความไม่ถอยหลัง และ ความก้าวไปข้างหน้าความหมายมากมายเหล่านี้ล้วนเป็นชื่อของความเพียร ซึ่งสามารถใช้ แทนกันได้ รวมไปถึงคำว่าพระราช หรือกษัตริย์ ก็มีความหมายเดียวกัน ดังประโยคที่ว่า เกิดมาเป็นบุรุษ ต้องเพียรไปจนกว่าจะพบความสำเร็จ การทำงานด้วยวิริยะเป็นธรรมอย่าง หนึ่ง วิริยะ ชนิดที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “วิริเยนทุกขกมจเจติ” (คนล่วงทุกข์เสียได้ด้วยเพราะ วิริยะ) ส่วนที่เป็นข้อคิดหรือเป็นปฏิกิริยา ของความเพียร คือ ความเกียจคร้าน ตามศัพท์ว่า โกลสขุ ความนอนจม เมื่อกำจัดความเกียจคร้านได้แล้ว จึงจะมีความเพียรขึ้นได้ และความ เพียรจะหายไปเมื่อความเกียจคร้านเกิดขึ้นมาก ลักษณะของความทรงตัวอยู่อย่างเข้มแข็ง ของความเพียร เรียกว่า ธาตุ กำหนดเป็น 3 วาระ คือ เริ่มต้น (อารมฺภธาตุ) ดำเนิน (นิกกมฺธาตุ) ก้าวไปข้างหน้า (ปรกฺกมฺธาตุ) ส่วนเหตุของความเกียจคร้าน ที่ควรละมีหลาย อย่าง เช่น ความติดสุข ความสุขสบาย ความกลัวล้ม บากตรากตรำ ความมั่งงาย ความผัดวันประกันพรุ่ง เป็นต้น

บุญมี แทนแก้ว (2539, หน้า 14 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 28) กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียรหรือความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความ พยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดย

พ. สุวรรณ (2541, หน้า 60 – 61 อ้างถึงใน พระจिरศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 58) ได้อธิบายว่า วิริยะหรือความเพียรนี้เป็นคุณค่าที่ก่อให้เกิดพลังงานในการทำกิจต่างๆ มีลักษณะแสดงให้เห็นว่าคนๆ นั้นเป็นคนรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานไม่ทอดทิ้งกิจการงาน นั้น ดำเนินการงานที่คิดว่าจะทำนั้นเป็นผู้ไม่เบื่องาน เมื่อมีงานมาถึงก็รีบทำโดยไม่ชักช้า มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ผู้มีลักษณะทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ย่อมได้ชื่อว่ามีวิริยะหรือมีความเพียรซึ่งสามารถประสบความสำเร็จในทุกกิจการส่วนคนที่ มีนิสัยเกียจคร้าน หนักไม่เอาเบาไม่สู้ ชอบผัดวันประกันพรุ่งมักหาเหตุมาอ้างแก้ตัวเพื่อไม่ ต้องทำงานจนติดเป็นนิสัย ย่อมเอากับใครลำบาก อาชีพการงานย่อมย่ออยู่กับที่ตั้งฐาน ไม่ได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542, หน้า 843 อ้างถึงใน พระจिरศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิริยะไว้ดังนี้ วิริยะ ความเพียร ได้แก่ ความอาจ หาญแกล้งกล้าบากบั่นก้าวไปใจสู้ไม่ย่อท้อไม่ว่อน กลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้วแม้ได้ยินว่า

จุดหมายนั้นจะลู่ถึงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจให้เวลายาวเท่านี้ปี เท่านี้เดือน เขาก็ไม่ทอดอ้อย กับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จส่วนผู้ที่ขาดความเพียรอยากบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอได้ยินว่าต้องใช้เวลาเป็นปีก็หมดแรงถอยหลัง คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุน เวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่ว แน่มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้เรียกว่าวิริยสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (2542, หน้า 24 – 26) ได้ตรัสถึงคำว่า วิริยะ (ความเพียร) ว่า ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรณพซึ่งประมาณมิได้เห็นปานนี้ ด้วยกิจคือ ความพากเพียรของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ที่ใจของท่านยินดีนั้นเถิด และว่าบุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ไม่ชื่อว่า เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติเทวดา และบิดามารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจของผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง

พุทธทาสภิกขุ และปัญญาอันมหิกขุ (2544, หน้า 178 – 182 อ้างถึงใน พระจรัศกัณฑ์ บุญฤทธิ 2554, หน้า) ได้อธิบายว่า วิริยะต้องมีความเพียรมั่น คือ เมื่อมีกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญแล้ว ต่อไปก็มีความมั่น ในความเพียร ภาษาบาลีเรียกว่า วิริยะ พระพุทธภาษิตที่ว่า วิริเย ทุกขมจเจติ คนที่จะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร หรือว่าคำที่พระมหาชนก กล่าวว่า วายเมเถว ปุริโส ยาว อตถุสส นิปุปทา เกิดเป็นคนต้องทำเรื่องไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทางบุคคลผู้ที่มีความเพียรนั้นย่อมไม่กลัวต่ออุปสรรค ไม่กลัวต่อความลำบาก ไม่กลัวต่ออะไรทั้งสิ้น เมื่อเราจะไปแล้วก็ไปให้ตามจุดที่เราตั้งไว้ แต่ขอให้ตั้งจุดมุ่งหมายในทางที่ดีงามไม่ตั้งจุดมุ่งหมายที่เกิดความเดือดร้อนแก่ใคร และความเพียรนั้นต้องเพียรสม่ำเสมอ ไม่ใช่เพียรชั่วคราวชั่วคราว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตักเตือนว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอยังไม่ถึงจุดหมายที่เธอต้องการ อย่าละความเพียรเป็นอันขาด”

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2550, หน้า 239 อ้างถึงใน พระจรัศกัณฑ์ บุญฤทธิ 2554, หน้า 34) กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดอ้อย จัดเป็นการฝึกหัดอบรมตนเองให้มีศักยภาพในการทำงานหรือการเรียนที่มีประสิทธิภาพที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไปเป็นขั้น ๆ หรือเป็นระดับ ๆ ไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550, หน้า 35) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิริยะ ว่าวิริยะ ความพากเพียร คือขยันหมั่น ประกอบ หมั่น กระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม

เข้มแข็ง อดทนเอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จจิตตะ
การเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น

ปิ่น มุกข์กันต์ (2535, หน้า 184 อ้างถึงใน พระจිරคักดี บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 58)
ได้อธิบายว่า จิตตะ แปลว่า คิดถึงงานซึ่งบอกความหมายได้หลายคำ เช่น ความสนใจ
ความใฝ่ฝันความตั้งใจ ความใส่ใจ ความเอาใจใส่ เป็นต้น คนที่มีจิตตะเป็นที่ไม่ปล่อยปะ
ละเลยกับงานของตน คอยตรวจตรางานอยู่เสมอ การงานจึงไม่บกพร่อง จิตตะ
จึงมีประโยชน์ที่กำจัดเสียซึ่งความประมาทเลินเล่อ

บุญมี แทนแก้ว (2539, หน้า 14 อ้างถึงใน พระจिरคักดี บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 1)
กล่าวว่า จิตตะคือ ความคิดหรือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยยให้
ใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

พุทธทาสภิกขุ. (2542, หน้า 36 อ้างถึงใน พระจिरคักดี บุญฤทธิ์ 2554, หน้า
23)

ได้อธิบายว่า จิตตะ หมายถึง กำลังจิต กำลังสมาธิหรือคุณภาพของจิต คุณภาพส่วนที่พึง
ปรารถนาของจิตเรียกว่ากำลังจิต หรือกำลังสมาธิ ซึ่งเลยเพ่งเล็งไปแก่ส่วนที่อบรมดีแล้ว
คือจิตที่อบรมดีแล้ว เติบมาถูกต้องแล้วจึงจะมีคุณสมบัติแล้วมีกำลังมหาศาลของมัน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542, หน้า 843 อ้างถึงใน พระจिरคักดี บุญฤทธิ์
2554, หน้า) ได้อธิบายเกี่ยวกับ จิตตะ ไว้ดังนี้

จิตตะ ความคิดจดจ่อหรือเอาใจใส่ฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพันจดจ่อ
เฝ้าเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้นไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใด
เรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่งคนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่น ๆ ใครพูดอะไรใน
เรื่องอื่น ๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้นงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น
งานนั้นขลุกขจวนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่
สนใจ เรื่องอื่น ๆ เกิดขึ้นใกล้ ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมวันลืมคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจด
จ่อเช่นนี้ยอมทำให้สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมาเฉพาะทำ
จิตนั้นเรียกเป็นจิตตสมาธิ พร้อมกับนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วม
สนับสนุนไปด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550, หน้า 36) ได้อธิบายเกี่ยวกับ จิตตะ
ว่าจิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือตั้งสติรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจ
ให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัว

อุทิศใจ

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2550, หน้า 239) กล่าวว่า จิตตะ ความคิดมุ่งไป ตั้ง จิตร์รับรู้ ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝนไม่พุงซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจ ให้สิ่งที่ทำอย่างมั่นคง

วิมังสา การพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลในสิ่งนั้น

ปิ่น มุทุกันต์ (2535, หน้า 184 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 34) ได้ให้ความเห็นว่า สุตยอตของวิธีทำงานให้สำเร็จรวมอยู่ในอิทธิบาทข้อสุดท้ายนี้ คือ วิมังสา แปลว่า พินิจพิเคราะห์ หมายความว่า ทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ คนเราถึงจะรักงานเท่าไร บ้างบ้าง ปานใดและเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าขาดการใช้ปัญญาพิจารณางานด้วยแล้ว ผลงานก็จะไม่เรียบร้อย ต้องมาทำกันใหม่อยู่อย่างนั้น เข้ากับลักษณะที่ว่าทำเสร็จแล้วแต่งงานมันยังไม่สิ้นสุด

พระเทพวิสุทธิญาณ (2538, หน้า 95 อ้างถึงใน พระจिरศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 57) ได้อธิบายว่า วิมังสา แปลว่า ความพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลในสิ่งนั้นๆ หมายความว่าใช้ปัญญาสอดส่องเทียบเคียงเปรียบเทียบทั้งเหตุทั้งผลในความดีต่างๆ ที่ตนกระทำมาแล้ว คือย้อนกลับไปดูว่าตนเองได้ทำเหตุ ปลูกพันธ์ะ ใช้วิธีะ ได้ตั้งจิตตะในการนั้น ๆ ใ้วีมากน้อยเท่าไร แล้วได้ผลเท่าไร เมื่อบุคคลพิจารณาสอบสวนการกระทำของตน ด้วยตน ก็ย่อมเข้าใจตนเอง สามารถปรับตนเองให้ทำงานได้ถูกต้อง

บุญมี แทนแก้ว (2539, หน้า 141 อ้างถึงใน พระจिरศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า 80) กล่าวว่า วิมังสา คือ ความไตร่ตรองหรือทดลอง ได้แก่ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ไตร่ตรองตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542, หน้า 843) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิมังสา ไว้ดังนี้ วิมังสา ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่น ไตร่ตรองตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง หรือข้อข้องใจ เป็นต้น ในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดหาเหตุผล สอบสอบสวนทดลองเมื่อทำอะไรก็คิด พิเคราะห์ทดสอบไป เช่นคิดว่าเหตุผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบนี้เข้าไป จะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้น แล้วไม่เกิดผลอย่างที่เราคาดหมาย เป็นเพราะอะไรจะแก้ไขจุดไหน ฯลฯ การคิดหาเหตุผลและ สอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่าง

ติดแจตตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลัง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550, หน้า 36) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิมังสา ว่าวิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จัก ทดลอง วางเรียกว่าเป็นวิมังสาสมาธิซึ่งก็จะมีประธานเป็นสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ เกิดมาด้วย

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2549, หน้า 326) ได้อธิบายความคิดอย่างมีวิचारญาณ เป็นการคิดที่เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในสังคมประชาธิปไตย ในสมัยสารสนเทศเพื่อจะ เป็นผู้ที่มีความฉลาดรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มาจากสื่อสารมวลชนต่างๆ และเพื่อเป็นพลเมือง ดีมีการตัดสินใจที่ฉลาด ถูกต้อง รวดเร็ว

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2550, หน้า 239) กล่าวว่า วิมังสา ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงอยู่เสมอ

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในด้านการ เรียนและด้านอื่นๆ อีกด้วย มี 4 ประการคือ

1. ฉันทะ คือ ความรักความพอใจในหน้าที่การเรียนและการงานของตน ที่ได้รับมอบหมาย ไม่ทำเพื่อสักแต่จะทำ มีความทุ่มเทเพื่อหวังให้การเรียนนั้นออกมาได้เป็น ที่ชื่นชอบและพอใจทั้งตนเองและผู้อื่นด้วย

2. วิริยะ คือ ความเพียรพยายามในหน้าที่การเรียน ไม่ย่อท้อต่อการเรียน ไม่ว่าจะยากหรือง่ายก็พยายามจนให้ถึงที่สุด ไม่ย่อท้อจนกว่าการเรียนจะประสบ ความสำเร็จหรือไม่ล้มเลิกความเพียรก่อนที่จะได้ลองทำด้วยตนเอง

3. จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในการเรียนของตนเอง ไม่คิดไปในเรื่องอื่นนอกจาก เรื่องเรียน เมื่อทำหน้าที่ของตนเองไม่สำเร็จ มีความใส่ใจเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา คอย ตรวจหาข้อบกพร่องอยู่เสมอเพื่อที่จะได้นำมาแก้ไขให้ดีขึ้น

4. วิมังสา คือ การใคร่ครวญไตร่ตรองหาเหตุผลของความผิดพลาด ที่เกิดขึ้นว่ามันเกิดขึ้นได้เพราะอะไร แล้วหาหนทางแก้ไขข้อบกพร่องนั้นให้ดียิ่งขึ้นไป

6.4 ความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4

พระธรรมปิฎก (2531, หน้า 143 อ้างถึงใน พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า) ให้ความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4 ว่า อิทธิบาท 4 นี้ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ และเป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความพอใจอย่างเดียวก็นิไม่สามารถสร้างผลแห่งความสำเร็จของการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องมีความพอใจแล้วพยายามขวนขวายหาความรู้บ่อย ๆ โดยไม่เลิกกลางคัน มีความเพียร พิจารณาหาข้อบกพร่องในการเรียน แล้วปฏิบัติสิ่งที่เกื้อกูลต่อการเรียน ลด ละ เลิก สิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อการเรียน เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนของตน

ปิ่น มุทุกันต์ (2539, หน้า 10 อ้างถึงใน พระจिरศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า) ปัญหาหรืออุปสรรคที่จะขัดขวางให้การทำงานนั้นล้มเหลวหรือไม่ประสบความสำเร็จมีหลายทางคือ เกิดจากตัวเองก็มี เกิดจากการเหตุการณ์แวดล้อมก็มี เกิดจากเนื้องานที่ทำนั้นเองก็มี แต่อุปสรรคที่สำคัญอย่างยิ่งที่เกิดจากตัวเราที่ทำงานให้ล้มเหลวมี 4 อย่าง คือ ความเบื่อหน่าย ความเกียจคร้าน ความทอดธุระ ความโง่เขลา ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนวิธีการทำงานไว้มี 4 ข้อ เรียกว่า อิทธิบาท แปลว่าทางแห่งความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจวิริยะ ความเพียร จิตตะ ความใส่ใจ วิมังสา ความคิดค้น ถ้ามีอิทธิบาท 4 นี้ครบแล้วย่อมบรรลุถึงความสำเร็จได้สมประสงค์หากสิ่งนั้นไม่เหลือวิสัย

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (2539, หน้า 10 อ้างถึงใน พระจिरศักดิ์ บุญฤทธิ์ 2554, หน้า) กล่าวว่า อิทธิบาท 4 นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในงานที่ทำแล้ว อิทธิบาทยังเป็นอายุวัฒนธรรมคือ ธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีกด้วย ดังที่มีพุทธดำรัสรับรองไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า “ยสฺส กสฺสจฺฉานนฺท จตฺตารโ อธิธิปาทา” เป็นต้น แปลความว่า “อานนทฺ อิทธิบาท 4 บุคคลใดเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นพื้นฐานตั้งไว้ อบรม เริ่มไว้ดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนาก็พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป” พระอรรถกถาจารย์ อธิบายว่า การเจริญอิทธิบาททำให้คนมีชีวิตอยู่ตลอดอายุกัป หมายถึงมีชีวิตอยู่ได้จนครบเกณฑ์อายุขัยประมาณได้ 100 ปีหรือมากกว่านั้น

Watson (อ้างถึงใน พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา 2542, หน้า 92) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพราะมีการวางเงื่อนไข และการที่พฤติกรรมใดจะมีความเข้มข้นรุนแรงนั้น มิใช่เป็นเพราะรางวัล หรือการเสริมแรงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะการเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับสิ่งเร้า คือ สิ่งกระตุ้นให้นักเรียนมีความต้องการเรียนรู้ มีอิทธิบาทสมบูรณ์ก็เพราะสิ่งเร้าทั้งภายในและ

ภายนอกที่ทำให้นักเรียนมีแรงกระตุ้นที่จะเรียนรู้ มีสิ่งกระตุ้นที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ แรงจูงใจที่อยากจะเรียน ภาษาทางพระพุทธศาสนาว่า ฉันทะ ความพอใจหรือความต้องการ มีความสัมพันธ์กับความเพียรพยายาม(วิริยะ) สนใจในการเรียนรู้โดยมิเห็นแก่ความยากลำบาก คือ ตั้งใจเรียนรู้ (จิตตะ) และ การหาวิธีการหรือการพิจารณา (วิมังสา) สิ่งที่เกิดจากการเรียน ละสิ่งที่ไม่เกิดจากการเรียน ทำให้ตนเองประสบความสำเร็จ การศึกษาได้เพราะมีสิ่งเร้า

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2550, หน้า 239) อธิปไตย 4 มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะว่า การฝึกหัดคนให้มีคุณธรรมตามหลักอภิปาฐ 4 นี้จัดเป็นการใช้ปัญญาในการพิจารณาหาเหตุผลและกระบวนการทำงาน โดยวิมังสาเป็นผลของจิตตะ คือเมื่อตรวจตราดูแล้วเห็นว่า การทำงานของตนยังบกพร่องอยู่หรือผิดพลาดประสงค์ อีกอย่างหนึ่งคือพิจารณาหาเหตุผลในการทำงานตามขั้นตอน งานที่ลงมือทำแล้วนั้นได้ผลเป็นขั้น ๆ อย่างไร เป็นการทบทวนผลว่าเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่ ถ้าได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจหรือได้ผลที่ไม่พึงปรารถนา ก็จัดการแก้ไขหรือปรับปรุงตามกระบวนการอภิปาฐ 4 นั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า อภิปาฐ 4 มีความสำคัญต่อการเรียนการศึกษามาก เพราะถ้าขาดหลักอภิปาฐ 4 แล้ว ย่อมทำให้บุคคลนั้นไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน องค์ประกอบของอภิปาฐ 4 คือ ฉันทะ เป็นความพอใจหรือความต้องการ มีความสัมพันธ์กับความเพียรพยายาม วิริยะ เป็นการสนใจในการเรียนรู้โดยมิเห็นแก่ความยากลำบากด้วยการตั้งใจเรียนรู้ จิตตะ เป็นการหาวิธีการหรือการพิจารณา และวิมังสา เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนและละสิ่งที่ไม่เกิดจากการเรียน ทำให้ตนเองประสบความสำเร็จการศึกษา

การจัดทำแผนการเรียนรู้หรือแผนการสอน

1. ความหมายของแผนการสอน

กรมวิชาการ (2545, หน้า 3) แผนการสอน คือ การนำวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ที่ต้องทำการสอน ตลอดจนภาคเรียนมาสร้างเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ อุปกรณ์การสอน การวัดและการประเมินผล สำหรับเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนการสอนย่อย ๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของหลักสูตร สภาพผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุอุปกรณ์ และตรงกับชีวิตจริง

ในท้องถิ่น ซึ่งถ้ากล่าวอีกนัยหนึ่ง แผนการสอนคือ การเตรียมการสอนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้า หรือ คือการบันทึกการสอนตามปกตินั่นเอง ()

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542, หน้า 1) ให้ความหมายของแผนการสอนว่า แผนการสอน หมายถึง แผนการหรือโครงการที่จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้ในการปฏิบัติการสอนในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง เป็นการเตรียมการสอนอย่างมีระบบและเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนไปสู่จุดประสงค์การเรียนรู้ และจุดหมายของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 133)

ให้ความหมายของแผนการสอนว่า หมายถึง การวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละครั้งโดยกำหนดสาระสำคัญ จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ ตลอดจนการวัดผลและการประเมินผล

นิคม ชมภูหลง (2545, หน้า 180) ให้ความหมายของแผนการสอนว่า แผนการสอน หมายถึง แผนการหรือโครงการที่จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้ในการปฏิบัติการสอนในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง เป็นการเตรียมการสอนอย่างมีระบบและเป็นเครื่องมือช่วยให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนไปสู่จุดประสงค์และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สถาบันพัฒนาความก้าวหน้า (2545, หน้า 69) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นแผนงานหรือโครงการที่ครูผู้สอนได้เตรียมการจัดการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้าเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้ปฏิบัติการเรียนรู้ในรายวิชาใดวิชาหนึ่งอย่างเป็นระบบระเบียบ โดยใช้เป็นเครื่องมือสำหรับจัดการเรียนรู้เพื่อนำผู้เรียนไปสู่จุดประสงค์การเรียนรู้และจุดหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

กรมวิชาการ (2545, หน้า 73) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ คือ ผลของการเตรียมการวางแผนการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบโดยนำสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา และกระบวนการเรียนรู้ โดยเขียนเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามศักยภาพของผู้เรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า แผนการสอนคือ การวางแผนการจัดกิจกรรมเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้าอย่างละเอียด เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน และวิธีวัดผลประเมินผลที่ชัดเจน

2. ลักษณะที่ดีของแผนการจัดการเรียนรู้

สมนึก ภัททิยธนี (2546, หน้า 5) ได้กล่าวถึงลักษณะที่ดีของแผนต้องมีขั้นตอน ดังนี้

2.1 เนื้อหาต้องเขียนเป็นรายคาบ หรือรายชั่วโมงตารางสอน โดยเขียนให้สอดคล้องกับชื่อเรื่องให้อยู่ในโครงการสอน และเขียนเฉพาะเนื้อหาสาระสำคัญพอสังเขป (ไม่ควรบันทึกแผนการสอนอย่างละเอียดมาก ๆ เพราะจะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย)

2.2 ความคิดรวบยอด (Concept) หรือหลักการสำคัญ ต้องเขียนให้ตรงกับเนื้อหาที่จะสอนส่วนนี้ถือว่าเป็นหัวใจของเรื่องครูต้องทำความเข้าใจในเนื้อหาที่จะสอนจนสามารถเขียนความคิดรวบยอดได้อย่างมีคุณภาพ

2.3 จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ต้องเขียนให้สอดคล้อง กลมกลืนกับความคิดรวบยอด มิใช่เขียนตามอำเภอใจ มิใช่เขียนสอดคล้องเฉพาะเนื้อหาที่จะสอนเท่านั้นเพราะจะได้เฉพาะพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความรู้ความจำ สมรรถนะหรือการพัฒนาของนักเรียนจะไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร

2.4 กิจกรรมการเรียนการสอน โดยยึดเทคนิคการสอนต่างๆ ที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้

2.5 สื่อที่ใช้ควรเลือกให้สอดคล้องกับเนื้อหา สื่อดังกล่าวต้องช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในหลักการได้ง่าย

2.6 วัตถุประสงค์โดยค่านึงถึงเนื้อหา ความคิดรวบยอด จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และช่วงที่ทำการวัด (ก่อนเรียน ระหว่างเรียน หลังเรียน) เพื่อตรวจสอบว่าการสอนของครูบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

3. ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้

ถ้าครูได้ทำแผนการสอนและใช้แผนการสอนที่จัดทำขึ้น เพื่อนำไปใช้สอนในคราวต่อไป แผนการศึกษาดังกล่าวจะเกิดประโยชน์ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2544, หน้า 134) 1) ครูรู้จักวัตถุประสงค์ของการสอน 2) ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความมั่นใจ 3) ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน 4) ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ และ 5) ถ้าครูประจำชั้นไม่ได้สอน ครูที่มาทำการสอนแทนสามารถสอนแทนได้ตาม

4. จุดประสงค์ที่กำหนด

4.1 การวางแผนการจัดการเรียนรู้

การวางแผนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การตีความหมายของหลักสูตร และการกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรที่จะต้องนำมาจัดการเรียนการสอน ให้แก่ผู้เรียน ผลจากการวางแผนจะได้คู่มือที่ใช้เป็นแนวทาง เรียกว่ากำหนดการสอน ประกอบด้วย กิจกรรม ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2544, หน้า 2 – 7)

4.1.1 ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร ได้แก่ หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง เวลา เรียนแนวดำเนินการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การวัดและการประเมินการเรียน คำอธิบายในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งระบุเนื้อหาที่ต้องให้นักเรียนได้เรียน ตามลำดับขั้นตอนกระบวนการที่ต้องให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ และจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้

4.1.2 ศึกษาความสอดคล้องสัมพันธ์กันกับองค์ประกอบแต่ละส่วนของหลักสูตร

4.1.3 ลำดับความคิดรวบยอดที่จัดให้นักเรียนแต่ละระดับชั้นได้เรียนรู้อีก่อนหลัง โดยพิจารณาขอบข่ายเนื้อหา และกิจกรรมที่กำหนดไว้ในคำอธิบายรายวิชา

4.1.4 กำหนดผลที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียน เมื่อได้เรียนรู้ความคิดรวบยอดแต่ละเรื่องแล้ว

4.1.5 กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนตามลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้ในคำอธิบายรายวิชา หรืออาจพิจารณาจากกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ

4.1.6 กำหนดเวลาเรียนให้เหมาะสมกับขอบข่ายเนื้อหาสาระหรือความคิดรวบยอดจุดประสงค์การเรียนรู้และกิจกรรมที่กำหนดไว้

4.1.7 รวบรวมรายละเอียดตามกิจกรรมข้อ 1 – 6 จัดทำเป็นเอกสารที่เรียกว่ากำหนดการสอนหรือแนวการจัดการเรียนการสอน ใช้เป็นแนวทางในการเตรียมแผนการสอนต่อไป

5. รายละเอียดแผนการเรียนรู้

แผนการเรียนรู้ (Lesson Plan) ประกอบด้วย 9 หัวข้อ โดยการบูรณาการของหน่วยศึกษานิเทศ (สำลี รัทสุทธิ และคณะ. 2541, หน้า 136 – 137)

5.1 สาระสำคัญ (Concept) เป็นความคิดรวบยอดหรือหลักการของเรื่องหนึ่งที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียน เมื่อเรียนตามแผนการสอนแล้ว

- 5.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ (Learning Objective) เป็นการกำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อเรียนจบตามแผนการสอนแล้ว
- 5.3 เนื้อหา (Content) เป็นเนื้อหาที่จัดกิจกรรมและต้องการให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้
- 5.4 กิจกรรมการเรียนการสอน (Instructional Activities) เป็นการสอนขั้นตอนหรือกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งนำไปสู่จุดประสงค์ที่กำหนด
- 5.5 สื่อและอุปกรณ์ (Instructional Media) เป็นสื่อ และอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรม การเรียนการสอน ที่กำหนดไว้ในแผนการสอน
- 5.6 การวัดผลและประเมินผล (Measurement and Evaluation) เป็นการกำหนดขั้นตอนหรือวิธีการวัดและประเมินผล ว่านักเรียนบรรลุจุดประสงค์ตามที่ระบุไว้ในกิจกรรมการเรียนการสอน แยกเป็นก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังสอน
- 5.7 กิจกรรมเสนอแนะ เป็นกิจกรรมที่บันทึกการตรวจแผนการสอน
- 5.8 ข้อเสนอแนะของผู้บังคับบัญชา เป็นการบันทึกตรวจแผนการสอนเพื่อเสนอแนะหลังจากได้ตรวจสอบความถูกต้อง การกำหนดรายละเอียดในหัวข้อต่างๆ ในแผนการสอน
- 5.9 บันทึกการสอน เป็นการบันทึกของผู้สอน หลังจากนำแผนการสอนไปใช้แล้วเพื่อเป็นการปรับปรุงและใช้ในคราวต่อไป มี 3 หัวข้อ คือ
- 5.9.1 ผลการเรียนรู้ เป็นการบันทึกผลการเรียนด้านสุขภาพและปริมาณทั้ง 3 ด้าน คือด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งกำหนดในขั้นกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมิน
- 5.9.2 ปัญหาและอุปสรรค เป็นการบันทึก ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในขณะที่สอน ก่อนสอน และหลังทำการสอน
- 5.9.3 ข้อเสนอแนะ / แนวทางแก้ไข เป็นการบันทึกข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงการเรียนการสอน ให้เกิดการเรียนรู้ บรรลุจุดประสงค์ของบทเรียนที่หลักสูตรกำหนด

6. ขั้นตอนการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้คือ การวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนล่วงหน้าคล้ายกับบันทึกการสอนที่ฝึกทำในวิชาครู โดยมีวัตถุประสงค์ให้ครูผู้สอนได้ออกแบบและเตรียมการสอนล่วงหน้าให้เห็นรายละเอียดของกิจกรรมการเรียนการสอน

ของแต่ละหัวข้อย่อยของเนื้อหาวิชาหรือสำหรับการสอนแต่ละครั้ง ซึ่งจะต่างจากเอกสารแนวการสอนตรงที่แผนการเรียนรู้มีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเฉพาะเจาะจงว่า แบ่งย่อยตามเนื้อหาย่อยๆ หรือจุดประสงค์ย่อยๆ ได้มากกว่าลักษณะแสดงลักษณะการสอนที่จัดสรรแล้วให้ตรงกับสภาพแวดล้อม ปัญหาความต้องการและปัจจัยอำนวยความสะดวกของโรงเรียน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนทั้งนี้เพื่อเป็นการจัดเตรียมการสอน โครงการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรตามโครงสร้างของรูปแบบแผนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล

การเขียนแผนการสอนหรือแผนการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอแนะไว้ว่า ควรให้เป็นระบบ ซึ่งเริ่มจากศึกษาหลักสูตรเอกสารที่เกี่ยวข้องสภาพแวดล้อม และตัวผู้เรียนจึงดำเนินการเขียนแผนการเรียนรู้ไปใช้ประกอบการสอน เมื่อเสร็จจากการนำแผนการเรียนรู้ไปใช้ประกอบการสอนแล้ว

7. แนวทางการตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการเรียนรู้ที่เขียนเสร็จแล้ว ผู้เขียนควรตรวจสอบย้อนกลับไปดูอีกครั้งว่าแผนที่เขียนขึ้นนั้นยังมีข้อใดที่ยังบกพร่อง ควรปรับปรุง โดยมีหลักการ ดังนี้ (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัยมูลคำ, 2545, หน้า 108-116)

7.1 จุดประสงค์การเรียนการสอน

จุดประสงค์ที่ดีนั้นจะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ

7.1.1 ความครอบคลุม หมายถึง ความครอบคลุมมวลพฤติกรรม 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ เพราะทั้ง 3 ด้าน เป็นองค์ประกอบเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นจุดหมายสูงสุดของการศึกษา อย่างไรก็ตามในแผนการเรียนรู้ หรือบันทึกการสอนหนึ่งๆ อาจไม่จำเป็นครบองค์ประกอบ 3 ด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเวลา เนื้อหา และวัยของผู้เรียน

7.1.2 ความชัดเจน หมายถึง จุดประสงค์นั้นมีความเป็นพฤติกรรมมากพอที่จะตรวจสอบว่ามีการบรรลุแล้วหรือไม่ เช่น ถ้าเขียนเพื่อให้ “รู้” กับเพื่อให้ “ตอบได้” คำว่า “รู้” เป็นความคิดรวบยอดมากกว่าพฤติกรรม ถือว่าไม่ชัดเจน แต่คำว่า “ตอบ” มีลักษณะเป็นพฤติกรรมมากขึ้นโดยผู้เรียนอาจจะพูดตอบ หรือ เขียนตอบก็ได้

7.1.3 ความเหมาะสม หมายถึง จุดประสงค์นั้นไม่สูงหรือต่ำเกินไป ทั้งนี้เมื่อคำนึงถึง เวลา เนื้อหา และวัยของผู้เรียน

7.2 เนื้อหาสาระ

เนื้อหาในแผนการเรียนรู้ หรือบันทึกการสอนที่ดีนั้น จะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการคือ ความถูกต้อง ความครอบคลุม และความชัดเจน ดังนี้

7.2.1 ความถูกต้อง หมายถึง เนื้อหาสาระตรงกับหลักวิชา โดยทั้งนี้ อาจยึดตามคู่มือวิทยาศาสตร์ ช่วงชั้นที่ 3

7.2.2 ความครอบคลุม หมายถึง ปริมาณเนื้อหาตามหัวข้อนั้นมีมากพอที่จะก่อให้เกิดความคิดรวบยอดได้หรือไม่

7.2.3 ความชัดเจน หมายถึง การที่เนื้อหา มีแบบแผนของการนำเสนอ สาระที่ไม่สับสนเข้าใจง่าย

7.3 กิจกรรมการเรียนการสอน (เน้นผู้เรียน)

กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีจะต้องมีคุณสมบัติ 4 ประการคือ ความน่าสนใจ ความเหมาะสม และความริเริ่ม ดังนี้

7.3.1 ความน่าสนใจ หมายถึง กิจกรรมที่นำมาใช้ชวนให้น่าติดตาม ไม่เบื่อหน่าย

7.3.2 ความเหมาะสม หมายถึง กิจกรรมที่นำมาใช้จะต้องทำให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ได้จริง

7.3.3 ความคิดริเริ่ม หมายถึง การที่นำเอากิจกรรมใหม่ๆ ที่ท้าทาย มาสอดแทรกช่วยให้เกิดการเรียนรู้

7.4 สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนที่ดีจะต้องมีคุณสมบัติของความน่าสนใจ ความประหยัดและการช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว ดังนี้

7.4.1 ความน่าสนใจ หมายถึง สื่อที่ช่วยให้น่าติดตาม ไม่น่าเบื่อ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว หมายถึง สื่อที่จำเป็นต้องใช้ได้ผลในการทำให้ผู้เรียนรู้ได้จริง และตรงกับเนื้อหาที่ใช้เรียน

7.4.2 ความประหยัด หมายถึง สื่อที่ใช้มีราคาแพง อยู่ในระดับสถานศึกษารับผิดชอบได้

7.5 การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลที่ระบุไว้ในแผนการเรียนรู้ที่ดีควรมีคุณสมบัติของความเที่ยงตรง ความเชื่อถือได้ และความสามารถประยุกต์ได้ ดังนี้

7.5.1 ความเที่ยงตรงหมายถึง เครื่องมือ วิธีการที่ใช้ในการวัดผลของแต่ละแผนนั้นๆ ต้องสอดคล้องและตรงตามจุดประสงค์ที่ระบุไว้ในแผนการเรียนรู้นั้นๆ และรวมทั้งตรงตามเนื้อหาที่ใช้ประกอบการสอน

7.5.2 ความเชื่อถือได้ หมายถึง เครื่องมือ วิธีการที่ใช้ในการวัดผลของแต่ละแผนนั้นๆ ต้องสอดคล้อง และตรงตามจุดประสงค์ที่ระบุไว้ในแผนการเรียนรู้นั้นๆ และรวมทั้งตรงตามเนื้อหาที่ใช้ประกอบการสอน

7.5.3 ความสามารถประยุกต์ได้ หมายถึง การที่ประเมินที่ระบุไว้สามารถประเมินได้จริงมิใช่แต่ระบุไว้เฉย ๆ

8. แบบประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

คำชี้แจง ให้ท่านประเมินแผนการเรียนรู้ที่เขียนขึ้นมาโดยตัวท่านเองว่า ในรายการประเมินอยู่ในระดับใด โดยทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่กำหนดให้ และการให้น้ำหนักของคะแนนตามความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง ดีมาก

4 หมายถึง ดี

3 หมายถึง พอใช้

2 หมายถึง ปรับปรุง

1 หมายถึง ใช้ไม่ได้

การแปลผลของการประเมินผล แผนการเรียนรู้

80– 100 อยู่ในระดับดีมาก

60 – 79 อยู่ในระดับดี

35 – 59 อยู่ในระดับพอใช้

20 – 39 อยู่ในระดับปรับปรุง

ต่ำกว่า 20 อยู่ในระดับใช้ไม่ได้

9. สรุปรายงานผลการใช้แผนการจัดการเรียนรู้

แผนการเรียนรู้ที่ใช้ประกอบการสอนตลอดปีการศึกษานั้น เมื่อสิ้นปีการศึกษาแล้วควรจัดเก็บรวบรวมแผนการจัดการเรียนรู้ไว้เป็นรูปเล่มเพื่อประโยชน์ในการ

พัฒนาแผนการที่มีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งการรวบรวมแผนการจัดการเรียนรู้เป็นรูปเล่มนั้น ควรประกอบด้วยดังนี้

ส่วนที่ 1 คำอธิบายรายวิชา และผลการวิเคราะห์หลักสูตร โดยจำแนกให้เห็นได้ว่าแยกแยะจุดประสงค์ เนื้อหา และเวลาที่ใช้สอนแต่ละเนื้อหาอย่างไร

ส่วนที่ 2 ตารางสอนของครูผู้ทำการสอน

ส่วนที่ 3 แผนการเรียนรู้ หรือบันทึกการสอนทั้งหมด

ส่วนที่ 4 ภาคผนวก ประกอบด้วยเอกสารหรือสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการสอนแต่ละครั้งการจัดทำรายงานผลการใช้แผนการจัดการเรียนรู้เมื่อสิ้นปีการศึกษา ครูผู้สอนควรมีการสรุปผลการสอนของตนเอง โดยสรุปผลการสอนในรูปของเอกสาร “รายงานผลการใช้แผนการเรียนรู้” เพื่อที่จะเป็นแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนของตนเองได้อย่างเป็นระบบ ในเอกสารการรายงานผลการเรียนรู้ควรประกอบด้วย

ตอนที่ 1 เกริ่นนำ จะประกอบด้วย หลักสูตร คำอธิบายรายวิชา จุดหมาย หลักการสอน แนวการนำหลักสูตรไปใช้กับผู้เรียน

ตอนที่ 2 หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) โครงสร้าง เนื้อหา จุดหมาย คำอธิบายรายวิชา จุดประสงค์การเรียนรู้ ขอบข่ายเนื้อหาที่ใช้ประกอบการสอนกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน เครื่องมือวัดผลอื่นๆ

ตอนที่ 3 ผลการสอน เป็นสิ่งที่ได้จากการใช้แผนการเรียนรู้ที่ผลการสอน อาจจะเป็นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งภาคความรู้ ภาคปฏิบัติ ความสามารถทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เจตคติทางวิทยาศาสตร์ หรือความสามารถทางวิทยาศาสตร์ในสมรรถภาพอื่น ๆ ระหว่างเรียน ปลายภาค หรือปลายปี เป็นของผู้เรียนเป็นรายบุคคล รายห้องเรียน หรือรายชั้นเรียน เป็นต้น

ตอนที่ 4 สรุปผลการเรียน อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการจัดทำแผนการเรียนรู้การใช้แผนการเรียนรู้แผนการสอนที่ดีควรยึดหลักการเขียน ดังนี้ ภาษาเข้าใจง่าย และสามารถสื่อได้ตรงกันไม่ว่าใครใช้สอนก็เข้าใจตรงกัน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2537, หน้า 201 – 208) ได้ให้ทัศนะว่า การเขียนแผนที่ดีนั้น ควรเขียนครอบคลุมเนื้อหา และต้องไม่เขียนพฤติกรรมของครูลงในแผนการสอนพึงระลึกเสมอว่านักเรียนเป็นผู้แสดง ครูเป็นเพียงผู้แนะนำ แบบเรียนหรือแผนใด ๆ มิใช่คัมภีร์หรือกฎหมายที่ครูต้องปฏิบัติตามไปเสียหมด จะต้องนำไปพิจารณาถึงความ

เหมาะสม ปรับใช้ให้เหมาะสมแก่บุคคล โอกาสและสถานที่ซึ่งนับว่าเป็นครูที่มีประสิทธิภาพ อย่างแท้จริงการทำแผนการสอน ไม่ว่าจะ เป็นลักษณะและรูปแบบใด จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้เป็นสำคัญ

1. จุดประสงค์การเรียนรู้ต้องชัดเจน
2. กิจกรรมควรนำไปสู่ผลการเรียนตามจุดประสงค์ได้จริง
3. ระบุพฤติกรรมนักเรียนและพฤติกรรมครูผู้สอนอย่างชัดเจน ในการอำนวยความสะดวกแก่นักเรียนให้เกิดการเรียนรู้
4. สื่อการเรียนการสอนจะต้องมีคุณค่า มีความหลากหลาย ทั้งของจริง ภาพ แผนภูมิ เอกสาร ใบความรู้
5. วิธีการวัดผลควรชัดเจนตามจุดประสงค์การเรียนรู้แผนการสอนที่มีคุณภาพ จะแสดงถึงการเตรียมความพร้อมของครูในการพัฒนาอาชีพอีกด้วย สิ่งสำคัญควรเริ่มลงมือศึกษาและทำแผนการสอนตลอดทั้งนำไปใช้แล้ววันที่ผลลงด้วยจึงจะเกิดประโยชน์ต่อตัวนักเรียนอย่างสูงสุด

แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา

1. ความหมายของยุทธศาสตร์

สำหรับคำว่า ยุทธศาสตร์ ได้มีนักวิชาการศึกษาให้ความหมายไว้ดังนี้
เฉลียว บุรีภักดี (2543, หน้า 2) กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง แผนการอันชาญฉลาดสำหรับกระทำอันหนึ่งอันใดให้บรรลุเป้าหมาย ความชาญฉลาดของยุทธศาสตร์ ปรากฏในลักษณะดังนี้ 1) มีหลักวิชาการรองรับและเป็นหลักวิชาการที่ถูกต้องเป็นวิทยาศาสตร์ 2) ใช้ข้อมูลสภาพจริงของท้องถิ่นหรือสถานที่นั้นมาช่วยในการกำหนดยุทธศาสตร์ 3) เป็นแผนการที่คนทั่วไป (หรือฝ่ายตรงข้าม) ไม่คุ้นเคยมาก่อน และ 4) เมื่อดำเนินการตามแผนนี้จะได้ผลอย่างคุ้มค่าหรือคุ้มทุน

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ (2546, หน้า 18) ให้ความหมาย ยุทธศาสตร์ หมายถึง ชุดทางเลือกระยะยาวเกี่ยวกับเป้าประสงค์เชิงปฏิบัติการและนโยบาย รวมทั้งแผนปฏิบัติการของแผนรัฐบาล ซึ่งองค์การภาครัฐกำหนด โดยคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ วัตถุประสงค์ของแผนงานรัฐบาลกำหนดไว้ และสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของแผนงาน

ปกรณ์ ปรียากร (2546, หน้า 3) กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ มีรากฐานมาจากศาสตร์ทางการทหารในภาษากรีกโบราณ ถ้าเป็นคำนามมีความหมายว่า “นายพลผู้นำทัพ” แต่ถ้าเป็นคำกริยาจะหมายถึง การวางยุทธวิธีเพื่อโจมตีฝ่ายศัตรูด้วยการใช้กำลังพลและอาวุธ ยุทธวิธีปรกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลคือได้รับชัยชนะ

บุญเกียรติ ชีวะตระกูลกิจ (2547, หน้า 1) ให้ความหมายว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง การมุ่งเน้นหรือทุ่มเททรัพยากรไปในเรื่องใดแล้วสามารถนำพาหมู่คณะไปสู่ความสำเร็จหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง แผนการหรือวิธีดำเนินงานอันชาญฉลาดที่มุ่งเน้นให้ดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การได้มาซึ่งแผนการหรือวิธีดำเนินงานนั้น จะต้องกระทำด้วยหลักวิชาการที่ต้องใช้ข้อมูลตามบริบทความเป็นจริงขององค์การหรือชุมชนเป็นผู้กำหนดแนวทาง

2. ความหมายของการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมตามแผนของสังคมหนึ่งใด นั่นคือ การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลงและเป็นการเปลี่ยนแปลงตามที่ถูกเปลี่ยนแปลงกำหนด สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือโครงสร้างสังคมประกอบด้วย คน ระเบียบสังคม และวัตถุประสงค์ของ ทั้งนี้ ไม่ว่าคนเหล่านั้นจะเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การเมือง การศาสนา อนามัย การศึกษา หรือด้านใด ๆ ก็รวมอยู่ในความหมายนี้ทั้งสิ้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2546, หน้า 4) และได้มีวิชาการได้ศึกษาให้ความหมายของการพัฒนา ไว้ดังนี้

สนธยา พลศรี (2547, หน้า 5) ในความหมายทางสังคม การพัฒนาเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือ มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข และมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือ ด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผนเรียกว่า การบริหารและการจัดการ ในส่วนของนักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายขององค์การ พัฒนา ไว้ใกล้เคียงกับนักสังคมวิทยา คือ เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้น แต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

เฉลียว บุรีภักดี (2548, หน้า 6) ให้ความหมาย การพัฒนา หมายถึง การสร้างความเจริญซึ่งเป็นผลผลิต (Output) โดยใช้ปัจจัยนำเข้า (Input) และกระบวนการ (Process) ที่จะก่อให้เกิดผลผลิตนั้น

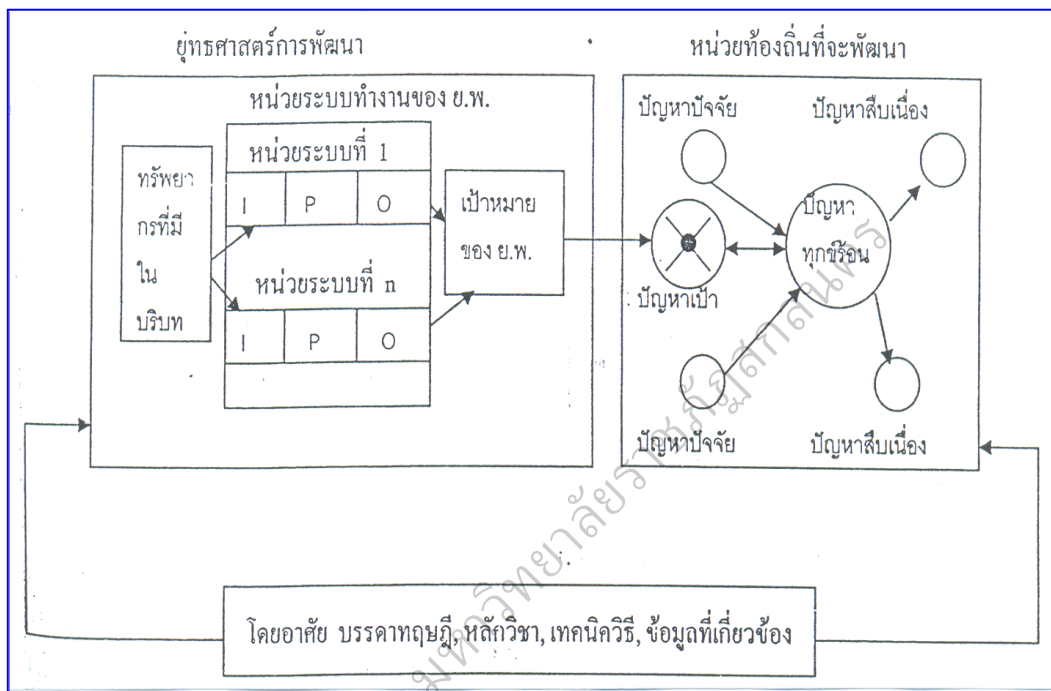
จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการพัฒนา (Development) หมายถึง การสร้างความเจริญซึ่งเกิดผลผลิตเพื่อให้เกิดผลดีใกล้เคียงกับจุดหมายที่ตั้งไว้ เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าและการพัฒนาไม่เคยเสร็จสมบูรณ์อย่างแท้จริง

3. หลักการทำงานยุทธศาสตร์การพัฒนา

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ มีนักวิชาการเสนอแนวทางการจัดทำดังนี้
ตำรา วัฒนา (2547, หน้า 20-24) เสนอแนวทางในการวางแผนยุทธศาสตร์ว่า เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง จะต้องแสดงออกให้เป็นรูปธรรม การดำเนินการเป็นหลายลักษณะอักษร ให้มีการจัดทำแผนและผู้บริหารจะเป็นเจ้าของงาน เป็นผู้ผลักดันงานและสนับสนุนให้ดำเนินไปให้สำเร็จ ผู้บริหารทุกระดับจะต้องตกลงในหลักการที่จะใช้เป็นรากฐานขององค์การ จัดทำแผนยุทธศาสตร์ โดยเชื่อมโยงกับแผนในระดับสูงขึ้นไป เช่น แผนในระดับชาติ รวมทั้งสร้างความสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐบาลให้ชัดเจนรวมทั้งการใช้เครือข่ายภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวางแผนยุทธศาสตร์ และด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาช่วยเหลือ โดยมีการกำหนดเจ้าของโครงการ (Project owner) เป็นผู้บริหารงานในภาพรวม โดยอาศัยแผนยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือเพื่อให้องค์การสามารถนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติได้สำเร็จ รวมทั้งกลยุทธ์ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์มีหลายกลยุทธ์ การปรับเปลี่ยนโดยการสั่งการ การปรับเปลี่ยนโดยการให้มีส่วนร่วมในวงจำกัด การปรับเปลี่ยนองค์การโดยการสร้างกระแสวัฒนธรรมใหม่ กลยุทธ์แบบผสมผสาน และกลยุทธ์ในองค์การแห่งการเรียนรู้ ที่จะต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. (2548, หน้า 2-4) กล่าวว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นการรวมระหว่างคำ ยุทธศาสตร์ กับคำ การพัฒนา นำความหมายของสองคำมารวมกันจึงหมายถึง แผนการอันชาญฉลาดสำหรับใช้ทำงานพัฒนาเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่มีความยากเป็นพิเศษ ซึ่งไม่อาจทำให้บรรลุได้ด้วยวิธีปกติธรรมดา เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเป็นแผนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาทฤษฎี แนวความคิด และข้อมูลสภาพจริงที่ถูกต้องเหมาะสมกับเรื่องที่จะทำการพัฒนา แผนการ ประกอบด้วย 1) เป้าหมายปลายทางที่ดี คือ เป็นเป้าหมายของยุทธศาสตร์ซึ่งตรงต่อการแก้ปัญหาเป้า และไม่ก่อผลเสียหาย

ข้างเคียง 2) วิธีการที่ดี คือ เหมาะสมกับเป้าหมายที่วางไว้ และเหมาะสมกับทรัพยากรที่จะจัดหามาให้ 3) ระบบทำงานที่ดี คือ มีปัจจัยนำเข้า มีกระบวนการ และมีผลผลิตที่พอดีกับบริบท และเป็นหน่วยทำงานที่มีประสิทธิภาพ โครงสร้างและการทำงาน ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 1 โครงสร้างและการทำงานของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบ

ที่มา : เฉลียว บุรีภักดีและคณะ (2548, หน้า 4)

จากภาพประกอบ 2 จะเห็นว่าเมื่อนักพัฒนาจะจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบสำหรับหน่วยท้องถิ่นที่ตนเลือก ควรจะกระทำตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์หน่วยท้องถิ่นเพื่อค้นหา “ปัญหาเป้า” (Target Problem) สำหรับการค้นหาเป้าในการพัฒนาแต่ละครั้งนักพัฒนาต้องกำหนดเลือกเองจากผลการวิเคราะห์เลือกตามที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2 สร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบที่มีลักษณะดังนี้ 1) เป้าหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบตรงกับปัญหาเป้า 2) หน่วยระบบการทำงานของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบ อาจมีมากกว่าหนึ่งแต่ต้องเล็งไปสู่เป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบอันเดียวกันและเสริมกัน และ 3) ทรัพยากรในบริบทของหน่วยระบบการทำงานของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบต้อง

มีมากเพียงพอที่จะเป็นหนึ่งให้แก่หน่วยระบบทำงาน 1-n ถ้าไม่พอต้องลดขนาดของหน่วยระบบทำงานลงตามสัดส่วน ซึ่งมักจะมีผลไปถึงการพิจารณาลดเป้าหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนา และอาจจะต้องลดหรือเปลี่ยนปัญหาเป้าหมายเพื่อให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่

จากที่กล่าวมาข้างต้นของนักวิชาการและนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนา หมายถึง แผนการดำเนินงานที่สร้างความเจริญให้กับองค์การ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการ และข้อมูลสภาพข้อเท็จจริงของแต่ละพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา ประกอบไปด้วยระบบการทำงานที่ดี วิธีการที่ดี และมีเป้าหมายปลายทางที่ดี

บริบทโรงเรียนมัธยมตอนปลายบ้านมะนีสลาด เมืองไชยบุรี แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลำดับเนื้อหาของบริบทโรงเรียนมัธยมตอนปลายบ้านมะนีสลาด เมืองไชยบุรี แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในประเด็นดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ-กีฬา แขวงสะหวันนะเขต. 2559, หน้า 4-7)

1. ประวัติโรงเรียน

โรงเรียนตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2551 – 2552 โดยเริ่มแรกใช้ตลาดเก่าของชุมชนเป็นสถานศึกษา ผู้นำจัดสร้างโรงเรียนแห่งนี้คนแรกคือ นายอะโนลัด พิมโวหาร หัวหน้าห้องการศึกษา กีฬา เมืองไชยบุรี กับคณะปกครองบ้าน บ้านมะนีสลาดพร้อมประชาชนภายในบ้านได้ร่วมสมทบทุนในการจัดสร้างโรงเรียน โดยมีอาจารย์ทั้งหมด จำนวน 5 คน จำแนกเป็น หญิงจำนวน 2 คน มีนักเรียน จำนวน 53 คน หญิง จำนวน 28 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนคนแรกคือ นายบุญตา พรหมมะวัน

ปี พ.ศ. 2552 – 3553 นายบุญตา พรหมมะวันได้ขยายห้องเรียนเป็น 2 ห้องเรียน มีนักเรียน จำนวน 108 คน จำแนกเป็น หญิง จำนวน 72 คน ชาย จำนวน 36 คนและมีครูผู้สอน จำนวน 5 คน เป็นหญิง จำนวน 2 คนในปีนี้ได้มีการปลูกสร้างอาคารเรียนหลังแรกในพื้นที่ใหม่ มีเนื้อที่ดินทั้งหมด จำนวน 27,000 ตารางเมตร ซึ่งเป็นดินสาธารณะของบ้าน อยู่คนละฟากถนนเลขที่ 13 ได้ โดยการสมทบทุนของประชาชนและบริษัทลาวเอ็ม ด้วยงบประมาณ จำนวน 500,000 บาท แต่การก่อสร้างสำเร็จเพียงร้อยละ 85 ต้องหยุดชะงักด้วยงบประมาณสนับสนุน

ปี พ.ศ. 2553 – 2554 ผู้อำนวยการคนก่อนได้ถูกโยกย้ายไปรับตำแหน่งใหม่
ห้องการศึกษา กีฬาได้แต่งตั้งอาจารย์ พงสว่าง พรเทวา เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนแทนและ
ได้สร้างอาคารเรียนหลังที่สองขึ้นอีกมี จำนวน 4 ห้อง 2 ห้องเรียน 1 ห้องการ 1 สมุด
ด้วยงบประมาณ จำนวน 3,948,889 บาท ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการของประเทศ
ญี่ปุ่น ตั้งแต่ ม.1 – ม.4 มีนักเรียน จำนวน 154 คน จำแนกเป็น หญิง จำนวน 80 คน และ
ชาย จำนวน 74 คน มีครูสอน จำนวน 8 คน หญิง จำนวน 5 คน ในปีนี้เองโรงเรียนได้ส่ง
นักเรียนเข้าแข่งขันติดอันดับ 1 จาก จำนวน 13 โรงเรียน

ปี พ.ศ. 2554 – 2555 ผู้อำนวยการคนเก่า มีโรงเรียน 2 หลัง มี 7 ห้องเรียน
มีครูทั้งหมด 10 คน หญิง 5 คน มีนักเรียน จำนวน 270 คน หญิง จำนวน 160 คน และ
ชาย จำนวน 110 คน

ปี พ.ศ. 2555 – 2556 ผู้อำนวยการคนเก่า มีครูทั้งหมด 13 คน หญิง 8 คน
มีนักเรียน จำนวน 338 คน จำแนกเป็น หญิง จำนวน 182 คน และชาย จำนวน 156 คน
ได้รับรางวัลโรงเรียนดีเด่นประเภทกลางระดับที่ 3 ของแขวงสะหวันนะเขต

ปี พ.ศ. 2557 – ปัจจุบัน อาจารย์ พงสว่าง พอนเทวา ได้ไปศึกษาต่อห้อง
การศึกษา-กีฬาได้แต่งตั้ง อาจารย์ สาลี สีพอนไซ เป็นผู้อำนวยการแทน และได้มีการต่อเติม
อาคารเรียนขึ้นจากหลังแรกอีก ถึงปัจจุบันมี จำนวน 9 ห้องเรียน 1 ห้องการ 1 ห้องสมุด
ในนั้นมี ม.1 – ม.2 อย่างละ 2 ห้องเรียน ม.3 – ม.7 อย่างละห้อง มีครูทั้งหมด จำนวน 15
คน หญิง จำนวน 10 คน ชาย จำนวน 5 คน มีนักเรียน จำนวน 397 คน จำแนกเป็น หญิง
จำนวน 209 คน และชาย จำนวน 188 คน

2. ที่ตั้งโรงเรียน

โรงเรียนมัธยมตอนปลายบ้านมะนิลาด เมืองไชยบูลี แขวงสะหวันนะเขต
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งอยู่ติดกับถนนเลขที่ 13 ขึ้นไปทิศตะวันออกของ
แขวงสะหวันนะเขต ประมาณ 76 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองไชยบูลีเป็นระยะ 12
กิโลเมตร

ทิศตะวันออก	ติดกับ ถนนเลข 13 ใต้ และบ้านมะนิลาด
ทิศตะวันตก	ติดกับ สวนยูคาริปตัสของประชาชน
ทิศเหนือ	ติดกับ โรงเรียนประถมสมบูรณ์บ้านมะนิลาด
ทิศใต้	ติดกับ บ้านเรือนประชาชน

2.1 เขตบริการของโรงเรียน มีหมู่บ้านในเขตบริการ หมู่บ้าน คือ บ้านมะนิลาต บ้านดงมะไฟ บ้านแก้งแวง บ้านเชียงโคร บ้านเหล่า บ้านพุกะ บ้านพุก้อม บ้านหนองแวง บ้านคำสะหวาง บ้านด่างสะหวุ่น บ้านหาดคำดี และบ้านป่าไผ่

3. ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

3.1 สภาพภูมิศาสตร์ หมู่บ้านในเขตบริการทั้ง 12 หมู่บ้านมีถนนเชื่อมต่อได้ โดยสะดวกตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำเซบั้งไฟ และเซ่น้อยไหลผ่านหมู่บ้าน มีหนองบ่อใหญ่ เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ จึงทำให้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ไม่มีปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้และน้ำบริโภค บางหมู่บ้านมีความสะดวกมากเนื่องจากมีชลประทาน

3.2 การประกอบอาชีพด้วยสภาพในหมู่บ้านคือดินทรายและดินร่วน ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 95 จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาปรังและนาปี ทำไร่ข้าวโพด ปลูกมะเขือเทศ ยาสูบ ผักสวนครัวเรือน เป็นต้น

3.3 ภาษาประชาชนในเขตบริการของโรงเรียน สืบเชื้อสายหลายเผ่า ใช้ภาษาท้องถิ่น คือ ภาษา ผู้ไท ภาษาลาวลุ่ม และภาษาลาวเทิง

3.4 ศาสนา นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 98 และนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 2

3.5 โอกาสและข้อจำกัดของโรงเรียน จุดเด่น ที่ตั้งของโรงเรียนเป็นพื้นที่สูง และอยู่ติดกับถนนใหญ่สายหลักของประเทศ ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการพัฒนา อาคารสถานที่ ได้รับการพัฒนาอาคารเรียนจากประเทศญี่ปุ่น ได้รับอุปกรณ์ในการเรียน จากห้างร้านบริษัท มีแหล่งเรียนรู้ อยู่ใกล้กับโรงเรียน เช่น วัด โบสถ์ สวนยางพารา สวนอ้อย สวนยูคาลิปตัส ไร่ นา มีภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแหล่งเรียนที่เป็นบุคคล เช่น พระสงฆ์เข้าอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนและครูอาจารย์ จุดด้อย โรงเรียนมัธยมตอนปลายบ้านมะนิลาต เป็นหมู่บ้านจัดสรรใหม่ มีประชาชนย้ายมาจากหลาย หมู่บ้าน หลายชนเผ่า ประกอบอาชีพหลากหลาย ประชากรบางส่วนว่างงาน มีสมาชิก บางครอบครัวไปทำงานในเมืองใหญ่หรือต่างประเทศ

3.6 ขนบธรรมเนียมประเพณี เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนา พุทธ ประเพณีส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ผสมกับลัทธิความเชื่อเรื่องผีวิญญาณ บรรพบุรุษ จึงมีประเพณีเลี้ยงผีหอ ประเพณีหรือฮีตสิบสองคองสิบสี่ ตามวิถีการดำรงชีวิต ในแต่ละเดือนอันได้แก่ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน บุญกองข้าว บุญข้าวจี่ งานบวช บุญสงกรานต์ บุญเบิกบ้าน บุญแข่งเรือ บุญทอดกฐิน

บุญผ้าป่า ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน และประเพณีทางพราหมณ์ ประเพณีสู่ขวัญ- ผูกแขน
ประเพณีพื้นบ้าน เช่น บุญบั้งไฟ ซึ่งชนบทรอบนิยมประเพณีและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์
กับการประกอบอาชีพของชาวบ้าน

4. ข้อมูลทั่วไป

4.1 ตราสัญลักษณ์

เขียนส่องสว่างประดับหนังสือ หมายถึง แหล่งวิชาความรู้ที่ประสิทธิ์
ประสาทให้แก่เยาวชนให้เปี่ยมด้วยปัญญา

4.2 สีประจำโรงเรียน คือ สีขาว หมายถึง ความสะอาดบริสุทธิ์ แทน
ความหมายว่าเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง มีคุณธรรม จริยธรรม

4.3 คติพจน์ของโรงเรียน

“นตฺถิ ปัญญา สมา อภา” แสงสว่างใด เสมอด้วยปัญญาไม่มี

4.4 คำขวัญโรงเรียน

เรียนดี มีวินัย ใฝ่คุณธรรม

5. วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์

5.1 วิสัยทัศน์ (vision) มุ่งมั่น ร่วมพลังชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียน
ให้มีความรู้ ความสามารถทางวิชาการ และเทคโนโลยี มีคุณธรรม จริยธรรม สุขภาพกาย
สุขภาพจิตที่ดี สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น นำความรู้ไปใช้ในการศึกษาต่อ ประยุกต์ใช้ใน
ชีวิตประจำวัน

5.2 พันธกิจ (Mission)

5.2.1 พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาส่งเสริมความเป็น
เลิศด้านวิชาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.2.2 ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรเข้ารับการอบรม ประชุม สัมมนา ศึกษา
ดูงานความก้าวหน้าทางวิชาการ เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง

5.2.3 พัฒนาให้บุคลากรของโรงเรียนมีความเข้าใจในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลงานด้านวิชาการควบคู่กับการทำวิจัยในชั้นเรียน และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4

5.2.4 ส่งเสริมให้ครูได้ทำงานตามความถนัดและความสามารถ สร้างขวัญและกำลังใจให้บุคลากรอย่างต่อเนื่อง

5.2.5 พัฒนาหลักสูตร จัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี อาคารสถานที่ให้เพียงพอ สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้สะอาด สวยงาม ปลอดภัย ไร้มลพิษ เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน

5.2.6 พัฒนาระบบบริหารและการจัดการให้มีประสิทธิภาพโดยเน้นการมีส่วนร่วม

5.2.7 พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร การประชาสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมและเป็นปัจจุบัน

5.3 เป้าประสงค์ (Goal)

5.3.1 นักเรียนได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม

5.3.2 นักเรียนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมลาว และภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.3.3 บุคลากรได้รับการพัฒนาตามมาตรฐานวิชาชีพครู มีความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน

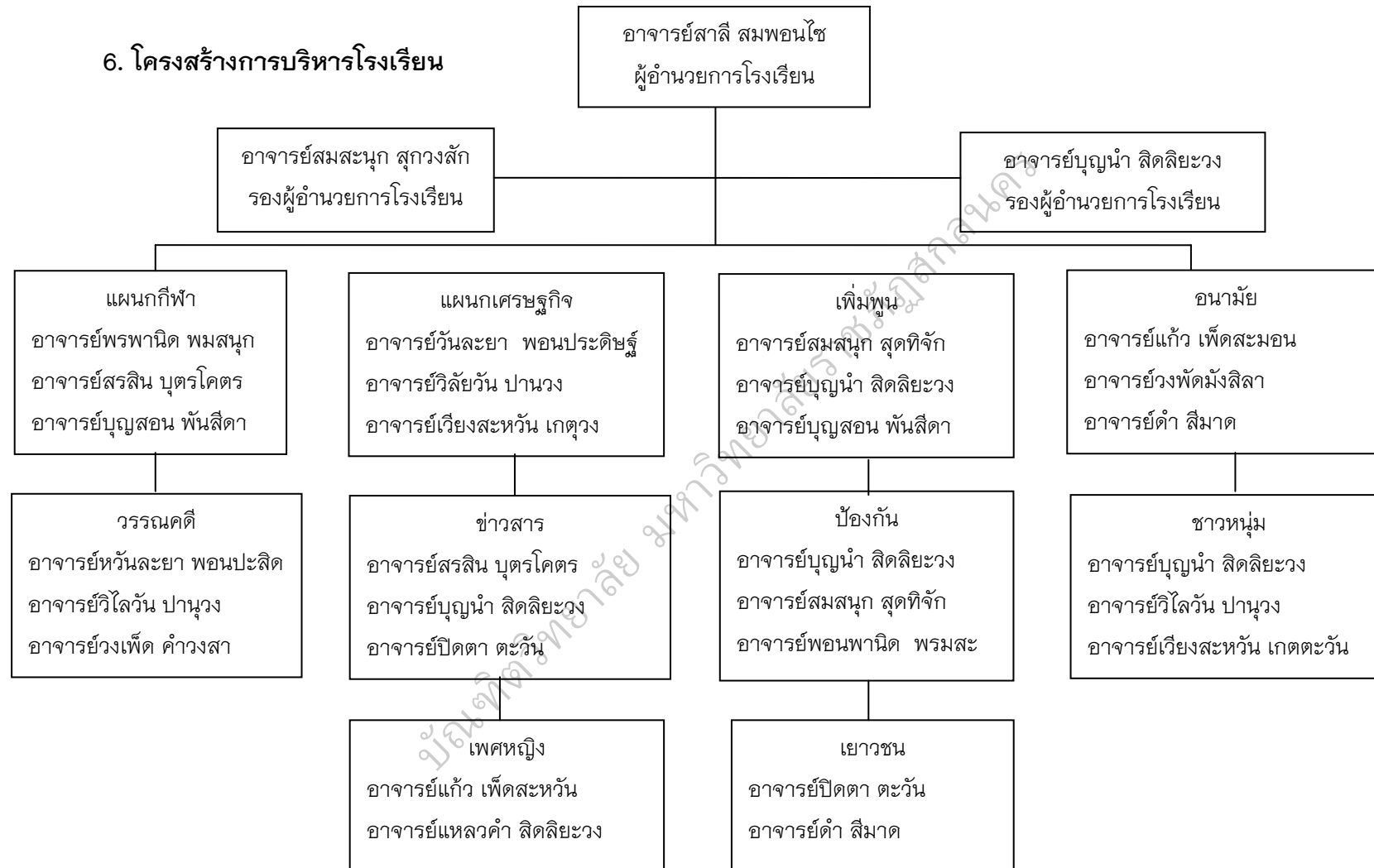
5.3.4 ครูสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ-กีฬา

5.3.5 บุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานและได้รับสวัสดิการด้านต่าง ๆ

5.3.6 โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน

5.3.7 โรงเรียนมีอาคารสถานที่เพียงพอ มีบรรยากาศ สภาพแวดล้อมแหล่งเรียนรู้ สื่อวัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีทางการศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนและชุมชน

6. โครงสร้างการบริหารโรงเรียน

ภาพประกอบ 2 โครงสร้างการบริหารโรงเรียน

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ-กีฬา แขวงสะหวันนะเขต. 2559, หน้า 7)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

พิริยา นิลมาต (2550, หน้า 72-73) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อจิต
สาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า
คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ด้านความกตัญญูกตเวทิตะ ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู และการเลี้ยงดู
แบบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์ทางบวกจิตสำนึกสาธารณะสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) อยู่ระหว่าง 0.127 - 0.661

สุคนธรส หุตวัฒน์ (2550, หน้า 51-52) ได้ศึกษาเรื่องการใช้โปรแกรมพัฒนา
จิตสาธารณะด้วยเทคนิคการเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจาที่มีต่อจิต
สาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพิชญ์ชนก พบว่า นักเรียนที่ได้รับ
โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทาง
วาจามีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอ
ตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ
ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่าน
ภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจากับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อัญชลี ยิ่งรักพันธ์ (2550, หน้า 102-103) ได้ศึกษาเรื่องผลการใช้สถานการณ์
จำลองผสมกับเทคนิคการประเมินจากสภาพจริงเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้น
ประถมปีที่ 5 พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองผสมกับ
เทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริงมีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวม
ก่อนทดลอง หลังทดลอง และหลังทดลอง 1 สัปดาห์ สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
.01 ตามลำดับ

ศิริ แคนสา (2551, หน้า 133-135) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนคอนสวรรค์ พบว่า 1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่
2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้วิธีทัศนพฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้

และใช้สถานการณ์จำลอง มีความรู้ความเข้าใจเชิงจิตสำนึกสาธารณะการใช้เหตุผลในการตัดสินใจเชิงจิตสำนึกสาธารณะ และพฤติกรรมเชิงจิตสำนึกสาธารณะเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบปกติ มีผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้านดังกล่าวไม่เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้วิธีทัศนพฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้ และใช้สถานการณ์จำลอง มีผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน หลังเรียนมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้วิธีสอนปกติ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยวิธีต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยใช้วิธีทัศนพฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้และใช้สถานการณ์จำลอง มีผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน มากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) หลังจากเรียนไปแล้ว 6 สัปดาห์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยใช้สถานการณ์จำลอง มีความคงทนความรู้ความเข้าใจเชิงจิตสำนึกสาธารณะมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยใช้วิธีทัศนพฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้ และวิธีสอนแบบปกติ และนักเรียนกลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่ม มีความคงทนการใช้เหตุผลในการตัดสินใจเชิงจิตสำนึกสาธารณะมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้สถานการณ์จำลองมีความคงทนผลการเรียนรู้ทั้ง 2 ด้าน ดังกล่าว มากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้วิธีทัศนพฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้ และวิธีสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เอกสารค์ บุญฮวด (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนด้านการรักษาความสะอาดโรงเรียนบ้านมะกอก อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนด้านการรักษาความสะอาดในวงรอบที่ 1 โดยใช้กลยุทธ์ การประชุม มีการจัดกิจกรรมชุมนุมรักษโรงเรียน กิจกรรมธนาคารขยะ กิจกรรมธนาคารปุ๋ยหมักจากใบไม้ ทำให้นักเรียนส่วนใหญ่เกิดการพัฒนาคติสาธารณะด้านการรักษาความสะอาด นักเรียนมีความกระตือรือร้น ช่วยกันดูแลรักษาความ

สะอาดห้องเรียนและบริเวณโรงเรียน นักเรียนมีพฤติกรรมการทำงานที่ขยันเป็นที่ รู้จักการแยกขยะ และรู้จักนำขยะขายเป็นรายได้เสริม นักเรียนรู้จักวิธีทำปุ๋ยหมักจากใบไม้ และสามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้แต่ยังมีนักเรียนบางส่วนที่ยังขาดจิตสำนึกด้านการรักษาความสะอาด จึงมีการ พัฒนาในวงรอบที่ 2 โดยใช้กลยุทธ์การนิเทศ มีการจัดกิจกรรมโครงการเข้าค่ายอบรม คุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ทำให้นักเรียนทุกคนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีจิตสำนึกด้านการ รักษาความสะอาด มีความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลรักษาความสะอาดห้องเรียน บริเวณ โรงเรียน และสถานที่ที่เป็นสาธารณะสมบัติของส่วนรวม เป็นไปตามความมุ่งหมายของ การศึกษาค้นคว้า

พระมหาจตุพร สุตนนท์ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาจิตสำนึก ของนักเรียนด้านการดูแลรักษาศาสนสมบัติโรงเรียนศรีปริยัติคุณศึกษา อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า พระภิกษุสามเณรที่ได้รับการจัดกิจกรรมจัดการ เรียนรู้โดยใช้วิถีทัศน์พฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้ มีจิตสำนึกด้าน การรักษาศาสนสมบัติ ที่เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสรุป แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิถีทัศน์พฤติกรรมแม่แบบประกอบการเรียนรู้ (Modeling Technique) มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทำให้นักเรียนมีจิตสำนึกในการที่จะช่วยกัน ดูแลรักษา พัฒนา ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง รู้จักใช้และรักษาศาสนสมบัติอย่างประหยัดและ มีความพอเพียง รู้จักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือ และมี น้ำใจกับภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ มากขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันตามกิจของสงฆ์ได้อย่างเหมาะสม

ชัญญธร ชินบุตร (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาการดำเนินงานเพื่อ ปลูกฝังความเป็นผู้มีจิตสำนึกของนักเรียนโรงเรียนกันทรลักษณ์วิทยา อำเภอ กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การพัฒนาการดำเนินงานเพื่อปลูกฝังความเป็นผู้มีจิต สำนึกของนักเรียนโรงเรียนกันทรลักษณ์วิทยา จังหวัดศรีสะเกษ ในวงรอบที่ 1 โดยใช้ กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ การอบรมสั่งสอนชี้แนะด้วยวาจา กิจกรรมเพื่อสังคมและ สาธารณะประโยชน์ ประกอบด้วย กิจกรรมรู้จักเก็บรู้จักใช้ใส่ใจสาธารณะสมบัติ กิจกรรมร่วม ใจประหยัดน้ำ-ไฟช่วยชาติ กิจกรรมเยาวชนยุคใหม่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเยาวชนยุคใหม่ ใส่ใจสังคม และการนิเทศติดตามทำให้นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมเป็นไปตามความมุ่งหมาย

ในการปลูกฝังความเป็นผู้มีจิตสาธารณะแต่ยังมีนักเรียนบางส่วนยังไม่ให้ความสนใจในการทำกิจกรรม เช่น ยังคงหลบหลีก เฉยชา ไม่เกิดความตระหนัก ไม่เห็นความสำคัญและไม่ให้ความร่วมมือ ซึ่งต้องได้รับการพัฒนาเพื่อปลูกฝังความเป็นผู้มีจิตสาธารณะต่อไป ในวงรอบที่ 2 โดยใช้กลยุทธ์การนิเทศติดตามแบบมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมประกวดบุคคลต้นแบบในดวงใจ ทำให้นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมเป็นไปตามความมุ่งหมายในการปลูกฝังความเป็นผู้มีจิตสาธารณะ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสาธารณะสมบัติและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน โดยให้ความสำคัญต่อส่วนรวมมากขึ้นเห็นได้จากการที่นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติตนเป็นผู้มีจิตสาธารณะ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ พยายามพัฒนาตนเองให้เป็นคนหนึ่งที่เพื่อนสามารถเลือกให้เป็นบุคคลต้นแบบในดวงใจเป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มต่อไป

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Champagne (2007, unpagged) ได้ศึกษาเพื่อสำรวจรูปแบบต่าง ๆ ของจิตสำนึกทางสังคมเกี่ยวกับความสามารถของครูพลศึกษา ที่มีผลต่อเยาวชนพื้นเมืองในการศึกษาได้ พัฒนาการรอบทฤษฎีให้เป็นพิธีการ เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์ครูพลศึกษา จำนวน 8 คน พบว่า จิตสำนึกทางสังคมของครูพลศึกษา มีความสอดคล้องกับวิธีการสอนของครู และส่งผลต่อความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่งานของครูพลศึกษาต่อเยาวชนพื้นเมืองจากแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงเห็นว่า กิจกรรมต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมปลูกฝังเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนที่เรียนกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของโรงเรียนกันทรลักษณ์วิทยา อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจด้านความตระหนักและเห็นคุณค่าของการเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมตลอดจนสิ่งของที่เป็นสมบัติสาธารณะในการร่วมใช้และร่วมรักษา

Shinichi (2007, p. 3217-A) ได้ศึกษาเรื่องจิตสำนึกสาธารณะและการนำความรู้เข้าไปใช้ในชุมชน กรณีศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะในชนบทไทย พบว่า การขาด

จิตสำนึกสาธารณะเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาชีวิตประจำวันของคนในสังคมชนบทไทย พฤติกรรมความร่วมมือ และปฏิสัมพันธ์ประจำวันของคนในสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อความรู้ที่นำไปใช้ในชุมชนมีเหตุผลสอดคล้องกับวัฒนธรรม จารีตประเพณี และความต้องการปัจจุบันของเขา

จากการศึกษางานวิจัยในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ พบว่า การเสริมสร้างจิตสาธารณะ ประกอบด้วย กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณะประโยชน์ ประกอบด้วย กิจกรรมรู้จักเก็บรู้จักใช้ใส่ใจสาธารณะสมบัติ กิจกรรมร่วมใจประหยัดน้ำ-ไฟช่วยชาติ กิจกรรมเยาวชนยุคใหม่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเยาวชนยุคใหม่ใส่ใจสังคม กิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอย กิจกรรมการประหยัดและออมทรัพย์ กิจกรรมกิริยามารยาท กิจกรรมการแต่งกาย กิจกรรมทำความสะอาด กิจกรรมขยะ กิจกรรมธนาคารปุ๋ยหมักจากใบไม้ กิจกรรมรู้จักเก็บ รู้จักใส่ใจสาธารณะสมบัติ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี